

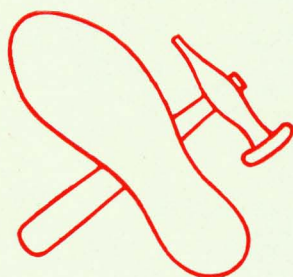
DE IZEGEMSE SCHOEISEL NIJVERHEID

„DE SCHOENMAAKER”

UIT DE
„SPIEGEL VAN HET
MENSELIJK BEDRIJF”
DOOR JAN LUYCKEN
(° AMSTERDAM 1649 - † 5-4-1712)
DE EERSTE UITGAVE
VAN DIT WERK VERSCHEEN IN 1694

DE IZEGEMSE
SCHOEISEL
NIJVERHEID

HISTORISCH OVERZICHT

SAMENGESTELD DOOR DE

HEEMKUNDIGE KRING 'TEN MANDERE,

IZEGEM

1966

INHOUD

	VOORWOORD DOOR BURGEMEESTER HEER ANDRÉ BOURGEOIS	bl. 3
	BIJ WIJZE VAN INLEIDING : EEN WOORD VAN DANK...	5
	BRONNENOPGAVE	6
1	DE IZEGEMSE SCHOENNIJVERHEID, HISTORISCH OVERZICHT	7
2	PIONIERS VAN DE IZEGEMSE SCHOENNIJVERHEID	19
	I. EDUARD EN EMIEL DIERICK	19
	II. POL DECOENE	23
3	HET VAKONDERWIJS	26
4	BIJ HET SCHOENMAKERSKRAAM	30
	I. BIJ DE THUISWERKER	30
	II. TECHNIEK VAN HET SCHOENMAKEN	30
	A. VERSCHILLENDE FASEN	30
	B. VERSCHILLENDE TECHNIEKEN	31
	III. BENODIGDHEDEN EN WERKTUIGEN	33
	IV. DE IZEGEMSE VAKTAAL	35
	V. HET AANLEREN VAN HET VAK EERTIJD	37
5	SCHOENMAKERSFOLKLORE	39
	I. SINT-CRISPIJNVIERING EN SINT-CRISPIJNGILDEN	39
	II. DE SINT-CRISPIJNGROEP IN DE PROCESSIE	43
	III. DE SCHOEN IN DE IZEGEMSE VOLKSTAAL	44
	IV. HET SCHOENTJESWERPEN	45
6	SCHOENMAKERS EN SCHOEISELBEDRIJVEN UIT HET VERLEDEN	46

VOORWOORD

Het Stadsbestuur is uitermate verheugd over de zo succesvolle inrichting van de Schoeisel-Expo 1966 en de ermede gepaard gaande uitgave van onderhavige belangrijke brochure over ons Izegems schoenbedrijf.

Voor vele honderden gezinnen uit deze streek wordt de Expo niet alleen een getuigenis van het felle leven dat de meest traditionele van onze nijverheden steeds heeft bezielde; ze is vooral ook een hoopgevend lichtpunt na de zorgen van enkele moeilijke jaren.

Niemand zal ontsnappen aan de getuigenis die onweerstaanbaar van de tentoonstelling uitgaat : Izegem werd een metropool van de schoennijverheid in dit land dank zij het vakmanschap, de handigheid en stielvaardigheid, de zin voor het schone en het kunstvolle, de ondernemingsgeest, die bij onze bevolking hebben geleefd tot bij de handarbeider toe.

Deze hoge kwaliteiten leven hier steeds voort en zijn de waarborg voor de blijvende faam van onze schoeiselnijverheid. Is het algemeen entoesiasme waarmee de inrichting en de uitbouw van de Expo en het Schoeiselmuseum worden omringd daarvan niet de beste getuigenis?

Mogen Expo en Museum bijdragen om naam en faam van het Izegems schoeisel te verstevigen en te bestendigen!

Daartoe zal stellig ook onderhavige brochure bijdragen, die op dit ogenblik het meest uitgebreide en meest volledige dokument vormt over de opgang van het Izegemse schoenambacht tot een ware nijverheid gedurende de laatste honderd jaar.

Gaarne danken we de Heer Inspecteur Rafaël Verholle en zijn vele medewerkers uit de Stedelijke Heemkundige Kring, die deze studie hebben gedacht en verwezenlijkt.

Maar hoe zouden onze dankbare gevoelens ook niet gaan naar wijlen Heer Alfons De Jan, die zich een leven lang voor de Izegemse schoennijverheid heeft ingezet, ze heeft bestudeerd en beschreven en die door opzoekingen en verzamelen het Schoeiselmuseum heeft voorbereid, zijn levensdroom, waarvan hij de verwezenlijking niet heeft mogen beleven.

Advocaat André Bourgeois
Burgemeester.

BIJ WIJZE VAN INLEIDING : EEN WOORD VAN DANK...

"Ten Mandere" heeft geoordeeld er goed aan te doen, naar aanleiding van de Schoeisel-Expo, alles te bundelen en samen te vatten, wat voorheen reeds over deze kenmerkende lokale industrie geschreven was en dit tevens aan te vullen met de voorhanden zijnde, meer recente gegevens.

In talrijke bijdragen, destijds verschenen in het thans verdwenen Izegems weekblad "De Mandelbode", hebben de EE. HH. Jozef Geldhof en Pieter Declercq alsmede Hr. Alfons De Jan gehandeld over het Izegems schoenmakersambacht, waarvan de producten over de gehele wereld naam en faam genoten.

Bij het samenstellen van dit werkje zijn onze gedachten, samen met een gevoel van oprechte dank, dan ook voortdurend naar hen gegaan. De beide eerstgenoemden zijn de pioniers geworden van de lokale geschiedschrijving en hebben, voor hun bijdragen over de schoeiselnijverheid, ruimschoots geput uit de rijke documentatie en de vele aantekeningen van wijlen Alfons De Jan, die zelf herhaaldelijk naar de pen greep om het folkloristisch aspect van het schoenmakersvak te belichten. Hier past een dankbare hulde voor het basiswerk, dat hij met het oog op het vastleggen van de geschiedenis der schoeiselindustrie verricht heeft.

Deze veelzijdig begaafde man, die als techniek de traditie van het fijne Izegemse kunstwerk hielp bewaren en voortzetten, had ook zijn hart aan het schoenmakersvak verpand. Uit liefde voor dit vak heeft hij zijn hele leven lang alles opgezocht, verzameld, genoteerd en bewaard, wat voor de geschiedenis van dit ambacht van belang kon zijn. En zoals hij met zijn technische kennis en ervaring steeds ten dienste stond van elkeen die er beroep op deed, zo stelde hij ook zijn historische documentatie ter beschikking van ieder die er wilde gebruik van maken.

Dat thans dit werkje over de Izegemse schoeiselindustrie kon samengesteld worden, is in grote mate aan de arbeid van Alfons De Jan te danken. Daarom moest in deze inleiding een bijzonder woord aan zijn nagedachtenis gewijd worden. Voor ons allen is het een voldoening te weten, dat de thans geplande Schoeisel-Expo de eerste doch zeer grote stap wordt naar de vervulling van zijn hartewens : de oprichting van een Stedelijk Schoeiselmuseum te Izegem.

Wij willen echter niet nalaten eveneens onze diepe dank te betuigen aan de vele anderen, die rechtstreeks bij de samenstelling van dit werkje of bij zijn verre voorbereiding betrokken zijn.

Namens de Heemkundige Kring
"Ten Mandere"

R. VERHOLLE
Voorzitter

BRONNEN

- Baron Charles Gillès de Pélichy : l'Industrie de la Cordonnerie en pays flamand, Bruxelles 1900. (Les Industries à domicile en Belgique, volume II).
- Emiel Dierick : Iseghem over honderd jaar.
- Technicus, maandblad, orgaan van de Oudleerlingenbond der Vrije Vakschool, schoenbedrijf Izegem.
- Onuitgegeven aantekeningen van wijlen Alfons De Jan, oud-leraar aan de Vrije Vakschool te Izegem, thans eigendom van "Ten Mandere".
- Jozef Geldhof : De Schoenmakers van Izegem, Biekorf 53e jaar, Nr. 5, blz. 104 e.v., later overgedrukt in "De Mandelbode" en "Yseghem, vlytigh ende boos".
- Yseghem, vlytigh ende boos - Historisch-economisch overzicht van de Izegemse nijverheden, samengesteld door Jozef Geldhof e.a. - Uitgave Stadsbestuur Izegem 1956.
- Lucien Degezelle : Geschiedenis der Vrije Vakschool te Izegem - Drukkerij Strobbe, Izegem, 1949.
- Bruno Ackx : Het leerlingenwezen van eertijds onder de schoenmakers - of - Hoe ik schoenmaker werd. (Schrift van 204 blz. in 1939 door de schrijver samengesteld en thans bewaard in het archief van Ten Mandere - Verschenen als reeks bijdragen in "De Mandelbode".
- Woordenlijst voor het schoenbedrijf, samengesteld door F. Van der Wee, Fr. Arras, J. Tielemans, V. Decru en R. Duyck.
- De Mandelbode, weekblad voor Izegem en omliggende, Drukkerij De Busschere, Izegem - Talrijke bijdragen van J. Geldhof, Pieter Declercq en A. De Jan in de jaargangen 1950 tot en met 1960.
- Stadsarchief Izegem.
- Emiel Dierick : Handboek voor de Schoenmakerij - Drukkerij Debusschere-Bonte, Izegem - 1910.
- Archief Verrekenkas, Izegem.

DE IZEGEMISE SCHOENNIJVERHEID HISTORISCH OVERZICHT

De Izegemnaar die naar den vreemde reist, wordt met rechtmatige trots vervuld wanneer de opschriften van de schoenmagazijnen : "Izegemse Schoenen" of "Chaussures d'Iseghem", voor alwie het verstaan wil, de deugdelijkheid van de aangeboden waar moeten garanderen. Deze nijverheid is niet alleen de trots van onze stad, zij is de levensbron van een groot gedeelte van haar inwoners.

Deze bedrijfstak in onze stad is, als industrie, niet ouder dan een eeuw. Gewis, vóór 1850 telde Izegem enkele goed geschoolde en kunstzinnige ambachtslui, maar tot aan het midden der voorgaande eeuw was de blik te Izegem nog steeds op de lijnwaadfabrikatie gevestigd, fabrikatie die, hoe "boos" de Mandelbewoners ook zijn, niet werd aangepast aan de eisen van de vooruitschrijdende mechanisatie en daarom, hier ter plaatse en in bijna gans het zuiden van West-Vlaanderen, ten dode was opgeschreven. Deze ene les, die Izegem op de rand van de afgrond bracht, heeft, zoals uit deze studie zal blijken, diepe prent geslagen en voor de schoennijverheid rond de eerste Wereldoorlog een dergelijke catastrofe vermeden.

PIONIERS VAN DE SCHOENNIJVERHEID

Uit het "Ancien Régime" heugt alleen de traditie van enkele losstaande schoenmakersfamilies. Vooreerst hebben wij de familie Dierick. Aldus schrijft Emiel Dierick in zijn werkje "Iseghem over (= voor) honderd jaar" (1927). "Daar waar ik woon en geboren ben (Brugstraat in 1850) is ook mijn vader geboren in 1800; daar woonde ook zijn vader en grootvader die bijna honderd jaar oud geworden is, en het waren dan reeds gekende schoenmakers. Dus reeds méér dan tweehonderd jaar en misschien van in de jaren 1600 toen mijn voorouders naar hier gekomen zijn".

Hetzelfde geldt voor de familie Bourgeois die eigenlijk uit Frankrijk was ingeweken, eerst een tijdlang de chirurgie beoefende, totdat in het jaar 1775 een telg van deze stam kruiden en drankjes vaarwel zegde en lappen en leesten verkoos.

Op de derde plaats komt de familie Clement dit Fiefvez, (een zijtak van het kosterstergeslacht dat tot op heden onafgebroken sedert meer dan 200 jaar de kosterij van de Sint-Tillokerk waarneemt) die reeds rond 1790 een vertegenwoordiger had in het ambacht nl. Hilarius Clement, in 1765 te Izegem geboren, wiens zoon François de volksnaam kreeg van "Sissen Lairens".

Dat Izegem gedurende de Franse Bezetting een bekend centrum van schoenvervaardiging geweest is, blijkt uit het feit dat in de registers van bevolking van 1799 (an sept), er te Izegem 82 gezinshoofden en 22 zonen boven de twaalf jaar als schoenmakers staan opgeschreven en dat onze stad, niettegenstaande het ambacht na de afschaffing der gilden aan het kwijnen was gegaan, het grootste contingent schoenen van de 222.000 paar (18.500 dozijn) door het Département de la Lys te leveren, door Izegem moest gemaakt worden, voor het Franse leger.

In 1815 telde Izegem 73 schoenmakers-gezinshoofden en 42 zonen boven de 12 jaar. Deze schoenmakers waren niet verenigd in een gilde. Er dient bij deze getallen echter opgemerkt dat ook de huisvrouw deel nam in het schoenmakersbedrijf, daar zij het bovenleder naaide, driegde en afboordde. In haar ontstaan was de schoenmakerij een familiaal bedrijf.

Toch waren deze jaren voor de plaatselijke nijverheid van groot belang omdat wij dan juist een man zien opkomen met een stielvaardigheid en kunstzin die de verdeeldheid en de onwetendheid der "schoenlappers" compenseert : Eduard Dierick in 1800 te Izegem geboren, die op 4 januari 1830 van de Nederlandse Regering zijn befaamd oktrooi verwierf voor uitvinding van genagelde schoenen, de eerste in West-Europa.

Na het verkrijgen van dit oktrooi kreeg Eduard Dierick onmiddellijk een bestelling vanwege Keizer Willem voor een gelijkaardig paar laarzen als deze van het oktrooi. De milde beloning voor de knappe uitvinder bedroeg de hoge som van 300 gulden, som die door Dierick voor het verkrijgen van het brevet was moeten betaald worden. Niet alleen voor de koninklijke familie werkte hij, maar ook voor de Weledele familie van Izegem en de familie de Jonghe d'Ardoye. Leden van deze laatste familie hebben een diplomatieke rol vervuld te Parijs, Sint-Petersburg en elders. Hun vrienden kwamen de vakantie doorbrengen in Vlaanderen. In dit midden hebben dames en heren uit die hoge kringen de naar maat vervaardigde schoenen aangepast, gedragen en leren waarderen. De maten werden op het atelier bewaard, nabestellingen volgden en schoenen en laarzen vonden de weg tot in menige hoofdstad van Europa. Daar hij soms opdracht kreeg schoenen voor moeilijke, abnormale voeten te vervaardigen, vond Eduard Dierick een passer uit om de maat te nemen, niet alleen van de lengte van de voet maar ook om de plaats aan te duiden van de misvormingen. Eduard Dierick is echter méér dan een historische herinnering. Hij leeft voort in al het mooie werk dat dagelijks uit de handen komt van onze knapste schoenmakers. Zoals de afbeelding gedeeltelijk toont, klimt gans de hedendaagse schoenmakerstraditie inzake luxewerk op tot hem die aan tweeëndertig leerlingen het ambacht heeft geleerd en waaronder op heden nakomelingen van deze leerlingen grote schoenfabrieken uitbaten.

HET BEDRIJF IN DE 19^e EEUW HET GESLOTEN AMBACHT: 1840-1860

Rond het jaar 1840 weten de Izegemse schoenmakers, onder impuls van gilde-deken Eduard Dierick, zich in een gilde te verenigen. De geplogenheden der oude gilden, door de Franse bezetting afgeschaft, komen weer in voege : het ambachtsprivilege blijft in gebruik : alleen diegenen die van schoenmakersfamilie afstamden en jongens ten laste van de armentafel of dis, konden door de raad van het ambacht als leerling worden opgenomen. Sommige die niet aanvaard werden, weken uit naar Noord-Frankrijk, waar de oude gilden definitief uitgediend hadden. Om voor goed te worden opgenomen moest men nog steeds het proefstuk leveren. Ook waren de betrekkingen tussen werkgevers en werklieden gereguleerd. Zo had b.v. het hoofd van de gilde het recht bevel te geven aan de werknemer onmiddellijk het werk te verlaten indien hij de werkgever in gebreke vond en omgekeerd.

Het werkhuis Dierick en zijn leerlingen daar gelaten, werd er nog geen werk van betere kwaliteit geleverd. De "kazakken" werden aan de plaatselijke klanten geleverd of te koop gesteld op de Izegemse zaterdagmarkt. Ook de markten uit de buurt werden bezocht, waaronder vooral : Avelgem, Kortrijk, Menen, Gent en Doornik. Het treinvervoer, dat vanaf 1847 ook voor de reizende Izegemse schoenmakers-handelaars mogelijkheden bood, werd praktisch niet gebruikt. Zoals vroeger sjouwde men de zakken met schoenen gevuld op de rug; sommigen gingen met een kruiwagen terwijl enkelen zich de weelde van een hondekar of een ezelgespan konden veroorloven.

HET VRIJE AMBACHT: 1860-1881

In de jaren 1860 kwamen de gebroeders Verhoeven van de wijk Montaleux te Moeskroen, zich te Izegem vestigen met het voornemen een schoenfabriek op te richten. Bij de aanwerving van werklieden kwamen ze spoedig met de gevestigde gildegebruiken in botsing. Op een maandag - dag waarop de schoenmakers meestal niet werkten, maar hun drinkgelag van de zondag voortzetten - hielden zij een grootse wervingstocht. Zij huurden een "char-à-bancs" en enkele muzikanten, en dit getrek reed van herberg tot herberg onder het spelen van lustige volksdeuntjes. De schoenmakers die zich lieten aanwerven werden in de wagen opgenomen en mochten gans de dag drinken op de rekening van de nieuwe patroon. Slechts één voorwaarde werd gesteld : men mocht bij zijn vroegere patroon voor geen groter bedrag dan 20 fr. in het krijt staan. (Dit drukte men uit in kg nl. 20 kg wegen). Deze schuld immers werd door de nieuwe patroon overgenomen. Dat bij dit aanbod veel schoenmakers zich aan de bestaande reglementen niet stoorden en de gildedwang afschudden, moet gedeeltelijk worden uitgelegd door de opkomende democratie die, in hoe geringe mate ook, toch reeds tot in een

landelijk dorp als Izegem (feitelijk stad sedert 1817, en in 1866 zetel van het kantonaal vredegerecht) was doorgedrongen. Het gevolg was, dat heel spoedig het ambachtsprivilege verviel en dat iedereen het ambacht kon aanleren.

Op te merken valt dat juist in deze periode de grote uitvindingen op het gebied van de techniek en elektriciteit op het schoenbedrijf werden toegepast. De stikmachine in 1829 uitgevonden door de Fransman Thimones, werd, na grondige wijziging vanuit Amerika ingevoerd. In 1870 stonden er te Izegem drie dergelijke machines, nl. bij Louis-David Decoene, bij Thérèse Nollet in de Wijngaardstraat en bij de familie Leenknecht, pannekoekbakkers in de Ketelstraat.

Men kan niet genoeg het belang benadrukken van beide gebeurtenissen nl. het afwentelen van de traditionele landelijke arbeidsreglementering en het in gebruik nemen van mechanische werktuigen, dit tegen een zeer diep ingeworteld vooroordeel in, dat al wat geen handarbeid was, niet kon deugen. Had de aarzeling op beide voornoemde gebieden niet enkele jaren vroeger de bloeiende lijnwaadindustrie doen te niet gaan? Izegem paste zich, gewis heel schuchter, aan deze nieuwe eisen aan. Dit wil niet zeggen dat dit mechanisch gestikt werk fijner was dan dit van Eduard Dierick, werk dat met de hand genaaid was en op heden moeilijk door een stikmachine zou kunnen uitgevoerd worden.

In deze jaren van het vrij ambacht doet zich een andere belangrijke gebeurtenis voor. De Frans-Duitse oorlog van 1870 deed in het buitenland nieuwe mogelijkheden voor afname van schoenen ontstaan. Een lederhandelaar uit Rijsel, Dubonnet genaamd, deed bij een bezoek te Izegem verstaan dat langs deze kant werk in overvloed zou te krijgen zijn. Louis-David Decoene, meestergast bij Eduard Dierick en zijn twee zonen gaven samen hun werk op bij hun patroon en gingen werken voor het Frans leger. De kans was hun echter niet gunstig daar die oorlog slechts enkele maanden duurde en ze daarna ander werk moesten zoeken. Zij begonnen dan maar zelf schoenen te fabrikeren om die te gaan verkopen in de magazijnen van de grootstad. Dat zij daarbij heel wat moeilijkheden ondervonden spreekt vanzelf en eerst in 1873 kon de zoon van Louis-David nl. Paul Decoene zich als patroon vestigen.

Door de uitbreiding van het spoorwegnet, vooral vanaf 1880, kwamen nieuwe markten gemakkelijker in het bereik van de ondernemende Izegemnaren: de steden op de Franse grens werden drukker bezocht, daarna Frankrijk zelf, de Borinage, de grote winkels te Brussel, Antwerpen en Luik. Ook werden van dan af schoenen naar Engeland, Nederland en zelfs naar Amerika verzonden, ofschoon in kleine contingenten.

Het getal patroons en werklieden was aanzienlijk gestegen. Van 1840 tot 1860 telde men te Izegem 30 patroons met samen 200 werklieden. Het contingent arbeiders uit de naburige dorpen was onbeduidend. In 1863 telde de schoennijverheid te Izegem 70 patroons met samen 400 werklieden en 200 handstiksters.

Terloops weze opgemerkt dat de vrouwelijke inwoners van Izegem zich altijd zeer bedrijvig hebben betoond voor het ambacht dat door het gezinshoofd werd uitgeoefend. Eerst was het spinnen en bobijnen terwijl de man weefde. Later het stikken van het leder en nog later het trekken van borstels.

Vanaf 1870 kwamen talrijke jongelieden uit de omliggende gemeenten naar Izegem om het vak te leren. Aldus had Ingelmunster rond 1890 200 schoenmakers, Emelgem 100, wat samen met de Izegemse een 1000 werklieden uitmaakte. Ook de lonen waren aanzienlijk gestegen.

Met het betreden der nieuwe markten en het leveren aan grote magazijnen worden de eisen ook groter. Zo vraagt men van langs om meer modeschoenen. Waar vroeger voor de dames de rechter en de linker schoen op één en dezelfde leest gemaakt werd, wordt nu voor beide een afzonderlijke leest geëist, en van dan af worden meer leesten uit Duitsland en Brussel ingevoerd. Dit werd weldra een afzonderlijke tak van bedrijvigheid nl. de leestenfabrikatie. Een eerste leestenmaker was Edmond Deboosere, een schoenmaker die de leesten "à la minute" vervaardigde uit een ruwe blok beuken- of esdoornhout. Ook een zekere Vrielynck was dan leestenmaker. Wanneer de verfijning der fabrikatie toenam konden deze leestenmakers de vraag niet bijhouden en daarom voerde men leesten in uit Parijs (firma Minne), Brussel (Meulemans) en Duitsland (Bernecker-Gotha). In de jaren 1890 woonde te Izegem een borstelhoutmaker nl. Henricus Smalle, wiens zoon Kamiel schoenmaker was en zich in zijn vrije uren met leestenmaken bezig hield. Deze zoon ging een tijdlang op stiel bij Minne in Parijs en kwam in 1900 naar Izegem terug waar hij in de houtdraaijerij van zijn vader een tijdlang het nieuw beroep uitoefende. Zo ontstond de firma "Smalle Gebroeders". Op heden zijn er te Izegem drie leestenfabrieken nl. "Smalle Gebroeders", "Talonform" en "Vanderschaeve-Devos en Co" te Emelgem.

Zo kon Izegem zich stilaan op het luxewerk toeleggen, werk dat grote eisen stelde en regelmatig afwisselde volgens seizoenen en de grillen van de mode. Van moreel standpunt gezien bracht de afschaffing van de gildetucht kwade gevolgen mede. Het oude ambacht verviel in een groot getal kleine verenigingen die alle als verzamelplaats een "stammet" hadden, waar men niet zózeer de arbeidsbelangen besprak, dan wel de drankzucht beoefende, drankzucht die onfeilbaar bij het luiden van de "bierklokke" van de zaterdagmiddag 12 uur, in het hart van de meeste schoenmakers losbrandde.

OPKOMEND FABRIEKSWEZEN: 1881-1914

Charles Goodyear vond in 1873 een reeks machines uit waarmee langs mechanische weg schoenen konden vervaardigd worden volgens het handwerk-systeem met binnennaad. In 1876 verscheen de zwikmachine van Georges Kopeland.

In 1881 kwamen de gebroeders August en Leon Crochon, afkomstig van Montaleux, zich te Izegem in de Brugstraat en later in de Marktstraat vestigen, om er een fabriek te openen voor handwerk. In 1884 de Defauw Gebroeders eerst in de Sint-Hiloniusstraat, later in de Gentstraat. Nog later Fr. Bral in de Wulvenstraat en Clement (de Witten) in de Statiestraat. In het jaar 1887 beproefde de heer Pol Decoene schoenen te vervaardigen met een stel goodyear-machines. Daartoe werden veertig arbeiders aangeworven die onder leiding stonden van twee buitenlanders : een Fransman voor de vrouwenschoenen, een Engelsman voor het manswerk. Zij zouden tewerkgesteld worden in een fabriek die uitsluitend voor machinaal werk werd ingericht. De arbeiders die in de opkomende mechanisatie een ernstige bedreiging zagen van het handwerk, verijdelden deze eerste poging door het uitlokken van een soort staking. Van aan de Koornmarkt te Izegem, waar de heer Decoene woonde, tot aan zijn fabriek in de Nederweg, stonden arbeiders opgesteld om het werk te verhinderen en de machines stuk te slaan. Rijkswachters te paard, ijlings uit Roeselare ontboden, herstelden de orde. De heer Pol Decoene zag dat de toestand hier ter stede voor een doortastende mechanisatie nog niet rijp was en daarom week hij, samen met zijn beste arbeiders, uit naar Antwerpen. In 1890 kwam hij echter terug en stelde zijn fabriek in op groot luxewerk. Hij ondervond echter vanaf 1896 een rem door de opkomende crisis. Zijn plan voor machinaal werk kon hij slechts in september 1909 voor goed uitvoeren. Dit was te Izegem de eerste fabriek die machinaal werk leverde en de eerste pioniers van dit werk waren : Achiël Depreitere, Achiël Casier, Prudent Madou, Jules Deprez en Julien Vandromme (onder leiding van specialisten van de United Shoe Machinery Company). De spoorslag tot machinaal werk die echter traag verwezenlijking vond, was de wereltentoonstelling te Parijs van 1900, waar omzeggens een model-fabriek met Goodyear-machines opgesteld stond, en de nieuwe werkwijze demonstreerde voor het verbaasd oog van talrijke Izegemse schoenmakers o.m. Emiel Dierick, zoon van Eduard, die vanaf dit ogenblik geen rust meer kende en in voordrachten van de St.-Crispijngilde der Congregatie, de mogelijkheden van dit systeem aan de traag begrijpende handwerkers en niet kapitalistische fabrikanten aanbevoel.

Men mag ook niet uit het oog verliezen dat het inrichten van de stedelijke elektriciteitscentrale in 1901 door de heer Valère van den Bogaerde, burgemeester, ingericht en plechtig geopend door Prins Albert, de blikken meer naar de elektrificatie en mechanisatie van het bedrijf heeft gericht. Vanaf 1908 speelde zich een strijd af tussen de werkgevers onderling.

De voorstaanders van het oude handwerk moesten hun prijzen verlagen om de concurrentie van het vreemde machinewerk te kunnen doorstaan. Niets mocht echter baten. Langzaam maar zeker zou het machinaal werk het halen op het handwerk. Die bedrijfsomschakeling was geen kinderwerk. Het is vooral aan de taaie ondernemingslust van deze patroons te danken dat Izegem niet bleef verstarren in de oude werkwijze, maar de weg naar de vooruitgang insloeg.

Deze mensen hadden heel wat hoofdbreken : in welk werk zouden ze zich specialiseren? Luxewerk? Damesschoenen? Herenschoenen? De machines moesten aangeleerd worden. Veel grondstoffen werden in den beginne verknoeid. De werklieden wilden niet inzien dat alle tegenslag na enkele tijd zou uitgeschakeld worden. Voor deze periode valt ook op te merken de werking van de St. -Crispijngilde in 1882 door onderpastoor Leopold Slosse in de Congregatie gesticht. Het was een gemengde vereniging van patroons en arbeiders. Aan de leden van deze gilde gaf de zoon van Eduard Dierick, nl. gildedeken Emiel Dierick, regelmatig technische uiteenzettingen, waaruit later de Vrije Vakschool van Izegem ontstond (1906). Het is vooral aan deze werking te danken dat Izegem steeds goed-geschoolde handarbeiders en kenners van het vak bleef tellen die het stielbewustzijn, de fierheid en de faam van onze schoenstad hoog wisten te houden : want in het begin exposeerden de fabrikanten van machinaal werk met schoenen door hun beste handarbeiders vervaardigd. Vóór 1914 waren 7 fabrieken machinaal ingericht.

VOLLE MECHANISATIE: 1918-1966

Gedurende de oorlog 1914-1918 weken de meeste schoenmakers uit naar Gent en Brussel. Plaatselijk lag de nijverheid stil. Ook na de oorlog, in 1922 had zij met een geweldige crisis te kampen die echter gevolgd werd door de bloeiperiode 1923-1929. Nu vooral komen sportschoenen, orthopedische schoenen, gevlochten schoenen en zomerschoeisel, ook schoenen in slangen- en krokodielleder te voorschijn. In 1929 bereikte de produktie een toppunt : één derde van de Belgische produktie werd uitgevoerd en daaronder de drie vierden van de Izegemse schoenen.

In 1930 kwam de economische wereldcrisis. De concurrentie met Tsjechoslowakije was niet te doorstaan. In 1931, bij de devaluatie van het Engels pond (op de dag nl. dat het nieuwe stationsgebouw van Izegem werd ingehuldigd) werden tolrechten ten bedrage van twintig per honderd en meer op de schoenen geheven. In 1929 gingen de drie vierden van de uitvoer naar Engeland; in 1932 ternauwernood nog een tiende. De muntontwaarding van 1935 bracht een lichte heropflakking, terwijl in 1936 de meeste fabrieken ten hoogste drie tot vier dagen per week draaiden. Het kon niet anders in

deze economisch zwakke tijd waar de afname zo gering was, of er moesten wrijvingen ontstaan tussen de patroons die door vermindering of minstens handhaving der lonen de prijzen der schoenen wilden verminderen, en de arbeiders die in de groeiende syndikale beweging hun rechten wilden bemachtigen. Het kwam herhaaldelijk tot werkstakingen die niet steeds de nijverheid ten goede kwamen en slechts in geringe mate de arbeider.

Vanaf 1930 had het handwerk het hard te verduren. Ten gevolge van de wereldcrisis daalde de koopkracht geweldig. Het prijzenverschil tussen handwerk en machinewerk dat reeds groot was, werd aanzienlijker door toevoeging van tolrechten voor dit soort werk.

Einde 1939 was er te Izegem, op een paar na, geen enkele fabriek meer die nog uitsluitend handwerk voortbracht. Bijna allen hadden zij zich, en gelukkig voor het voortbestaan van de nijverheid, aan het machinaal bedrijf aangepast.

Gedurende de tweede oorlog had de nijverheid opnieuw fel te lijden. De produktie van schoenen werd beperkt. Bonnetjes komen te voorschijn voor de civiele verbruiker en wat niet voor de bezetter was bestemd, moest vervaardigd worden in vervangingsmaterialen : buna, iganil, houten zolen en slecht gekorrelt leder. Schachten worden uit weefsels gesneden. Standaardschoenen werden echter in zeer grote hoeveelheid voor het binnenland en de Duitse sector vervaardigd. Bij zulke verminderde eisen wisten heel wat mensen zich van arbeider tot patroon op te werken. Na de oorlog, met het herstel van het normaal zakenleven en de concurrentie, heeft zich alleen een kleine minderheid van deze nieuwe fabrikanten weten te handhaven.

J. GELDHOF

TEWERKSTELLING EN PRODUCTIE

Aan de reeds hoger aangehaalde cijfers betreffende het aantal patroons en werklieden kunnen nog de volgende gegevens toegevoegd worden.

In 1888 waren er 60 patroons, die met het volgend aantal werklieden arbeidden : 19 patroons met 1 à 4 arbeiders, 18 met 5 à 10 arbeiders, 11 met 11 tot 20 arbeiders, 8 met 21 tot 50, 2 met 51 tot 75 en 2 met meer dan 75. Deze cijfers onderlijnen het eigen karakter van deze nijverheid.: in hoofdzaak bestaat zij uit kleine ondernemingen, waar de patroon enkele werklieden gebruikt in zijn atelier ofwel aan een aantal thuisarbeiders werk verschaft.

In 1895 schijnen de grotere ondernemingen zoniet in aantal dan toch reeds in omvang toe te nemen. Wij noteren aldan : 17 ondernemingen die minder dan 10 arbeiders gebruikten, 20 ondernemingen met 10 à 50 arbeiders, 14 met meer dan 50 arbeiders, 3 met meer dan 100 en 1 met bijna 300 tewerk-gestelden.

Volgens Alfons De Jan (Technicus, 10e jaargang - november 1957) waren er in 1897 nog 45 ondernemingen en 1196 tewerkgestelden in het schoeiselbedrijf, waaronder 200 stiksters, 196 schoenmakers werkend "op de winkel" of werk-huis van de patroon, en 800 huisarbeiders.

Over productie en lonen geeft hij in dezelfde bijdrage de volgende cijfers :

<u>Aantal schoenmakers</u>	<u>Soort werk</u>	<u>Wekelijkse productie</u>	<u>Jaarlijkse productie</u>
1. 250	genaaide mansschoenen	6 paar	75.000
2. 50	genaaide vrouwschoenen L. XV	6	15.000
3. 125	gen. vrouwsch. lederen hak	6	37.500
4. 125	genagelde mansschoenen	10	72.500
5. 50	genagelde "mansslissen"	10	25.000
6. 75	genagelde "vrouwslissen"	12	45.000
7. 75	genag. kind. sch. 30-36	7	26.250
8. 50	genag. kind. sch. 20-29	7	17.500
		Totaal	313.750

Lonen uitbetaald aan de schoenmakers

<u>Aantal arbeiders</u>	<u>Jaarloon</u>	<u>Totaal lonen voor 1897</u>
1. 250	975,50	243.875
2. 50	975,50	48.775
3. 125	675	84.375
4. 125	875	109.375
5. 50	700	35.000
6. 75	600	45.000
7. 75	315	23.625
8. 50	175	8.750
		Totaal 598.775

Jaarlijks omzetcijfer

<u>Soort schoenen</u>	<u>Jaarlijkse productie</u>	<u>Eenheids-prijs</u>	<u>Jaarlijkse omzet</u>
1. Genaaide mansbottienen	75.000	11, -	875.000 fr
2. Genaaide vr. sch. L.XV	15.000	11, -	165.000
3. Gen. vr. sch. lederen hak	37.500	9, -	337.500
4. Genagelde mansschoenen	72.500	9, -	652.500
5. Genagelde "mansslissen"	25.000	6,50	162.500
6. Genagelde "vrouwslissen"	45.000	5, -	225.000
7. Genag. kinderschoenen 30-36	26.250	5, -	131.250
8. Genag. kinderschoenen 20-29	17.500	3, -	<u>52.500</u>
		Totaal	2.551.250 fr

Wij veronderstellen, dat bovenstaande statistiek geen officieel karakter heeft. Toch geven deze cijfers ons zeker bij benadering een idee van de aard en de omvang van de Izegemse productie, haar totale waarde, het loon van de arbeiders in de verschillende categorieën en de prijs van de verschillende soorten schoenen, en in deze zin zijn zij zeer waardevol.

In de "Economische Tijdingen van de Kredietbank" (1e jaargang - nr 10 10.1.1936) schrijft L.M. Izegem (L. Moeyaert?) over de productie in 1913 en 1935 : "Einde december 1913 ... de productie per week, ter waarde van \pm 240.000 goudfrank, vertegenwoordigde nagenoeg 19.000 paar; dat maakte jaarlijks \pm 950.000 paar voor 12.000.000 goudfrank... Einde oktober 1935 waren er 45 bazen en 2600 werklieden werkzaam. De totale productie bedraagt thans \pm 27.000 paar ter waarde van 1.800.000 fr per week of een jaarlijkse productie van \pm 1.350.000 paar voor 90.000.000 fr".

Wanneer wij deze cijfers vergelijken met de hoger geciteerde van Alfons De Jan, dan valt onmiddellijk de geweldige stijging van de productie op \pm 313.750 paar in 1897, 950.000 paar in 1913 en 1.350.000 paar in 1935. Tot aan de 2e wereldoorlog ondergingen deze cijfers geen gevoelige wijzigingen meer.

In 1947 tellen wij 110 ondernemingen met 4.500 arbeidskrachten, bedienden niet inbegrepen. Deze buitengewoon sterke toename van het aantal ondernemingen valt te verklaren door het feit, dat tijdens de oorlog talrijke kleine ondernemingen als paddestoelen uit de grond rezen. Elkeen begon te fabriceren en slaagde aanvankelijk in zijn onderneming, want de vraag naar schoenen was groter dan het aanbod, bij gemis aan grondstoffen, en de producten werden aanvaard tegen elke prijs, ook tegen woekerprijzen.

Eenmaal dat het er op aankwam de concurrentie het hoofd te bieden, verdween het merendeel van deze nieuwe ondernemingen even vlug als ze opgerezen waren en in 1950 was het aantal bedrijven opnieuw gedaald tot 75, in 1955 op 70 en in 1960 op 60. Gedurende de periode van 1947 tot 1960 bleef het aantal tewerkgestelden echter stabiel en schommelde om de 4.400.

Vanaf 1960 zou het enigszins afnemen en leiden tot de huidige toestand.

Inmiddels is de productie echter gestegen van \pm 2.200.000 paar per jaar in 1950, over 3.180.000 paar in 1955 tot 4.600.000 paar in 1960.

Nauwkeurigheidshalve dient hieraan toegevoegd dat voor de eigen Izegemse productie deze cijfers enkel bij benadering kunnen opgemaakt worden aan de hand van de statistieken over de nationale productie, waaruit de Izegemse dient afgeleid op basis van het aantal gebruikte arbeidskrachten.

R. VERHOLLE

DE HUIDIGE TOESTAND

Voor het ogenblik zijn er op het Izegems grondgebied een 50tal schoenfabrieken gevestigd. Zowel hun structuur als hun juridische vorm vertonen een zeer grote diversiteit. De grootste firma stelt 450 werknemers tewerk terwijl de kleinste bedrijven tussen 5 en 10 werknemers tellen; tussen deze uitersten treft men de gehele gamma van personeelsbezetting aan. Dus zowel klein- als middelgroot- en grootbedrijf. In totaal stellen deze ondernemingen 3.634 werklieden en 416 bedienden tewerk.

Daar alle Izegemse nijverheden samen 8.849 personen tewerkstellen, bedraagt de tewerkstelling in de schoennijverheid dus 45 % van de totale Izegemse tewerkstelling.

Opvallend in de schoennijverheid is de relatieve toename van de vrouwelijke personeelsbezetting. Waar een tiental jaren terug het werkliedenpersoneel uit ongeveer evenveel mannen als vrouwen bestond, bedraagt de verhouding thans 65 % voor de vrouwen (2.319) tegen slechts 35 % voor de mannen (1.315). Een ander verschijnsel dat zich de laatste jaren voordeed is de geleidelijke uit- of omschakeling van de huisarbeidsters (schachtenstiksters); hun aantal is thans niet hoger dan 250 waar het vroeger minstens 750 beliep.

De evolutie van de tewerkstelling in de schoennijverheid gedurende de laatste 15 jaren, zowel op nationaal als op plaatselijk vlak, wijst op een belangrijke teruggang; voor gans het land bedraagt deze 31 % (van 19.905 in 1950 tot 13.616) terwijl hij zich voor Izegem tussen 20 en 25 % situeert (van 4.800 tot 3.700).

Dit verschijnsel doet zich tenandere niet alleen in België voor maar wordt ook vastgesteld in de meeste Euromarkt-landen; het houdt o.m. verband met het wegvallen van veel kleine ondernemingen, de concentratie van het personeel

in grotere bedrijven, de snel evoluerende mechanisatie en daaruit voortvloeiende stijging van de productiviteit.

Onder de aangewende juridische vormen treffen wij aan : de eenmanszaak, de feitelijke vennootschap, de maatschappij in gemeenschappelijke naam, de P. V. B. A. tot zelfs de naamloze vennootschap. Al deze verscheidene vlaggen dekken echter altijd eenzelfde lading. Immers de in onze schoenfabrieken geïnvesteerde kapitalen behoren niet toe aan een of andere financiële groep of aan de massa der naamloze aandeelhouders; zij zijn steeds het patrimonium van één persoon, één gezin of hoogstens van één familiegroep, en meestal de vrucht van jarenlange onverdroten arbeid, vakmanschap en familietraditie.

Wat de productie betreft mag deze thans geraamd worden op circa 5.200.000 per jaar, tegenover de 15.900.000 paar van onze nationale schoeiselpductie.

De laatste jaren valt een toenemende specialisatie in de productie waar te nemen; elk bedrijf streeft er zoveel mogelijk naar slechts een bepaald artikel, in plaats van de volledige gamma, te produceren.

Izegem is bij uitstek het productiecentrum van het luxedamesschoeisel en de zogeheten "Louis XV-schoen" neemt dan ook 70 à 80 % in van de totale productie; luxe-herenschoenen worden in een vijftal firma's geproduceerd; terwijl sedert enkele jaren een 3-tal firma's met succes zich in het betere kinderschoeisel hebben gespecialiseerd.

G. EECKHOUT

EDUARD DIERICK

1800 - 1875

POL DECOENE

1851 - 1926

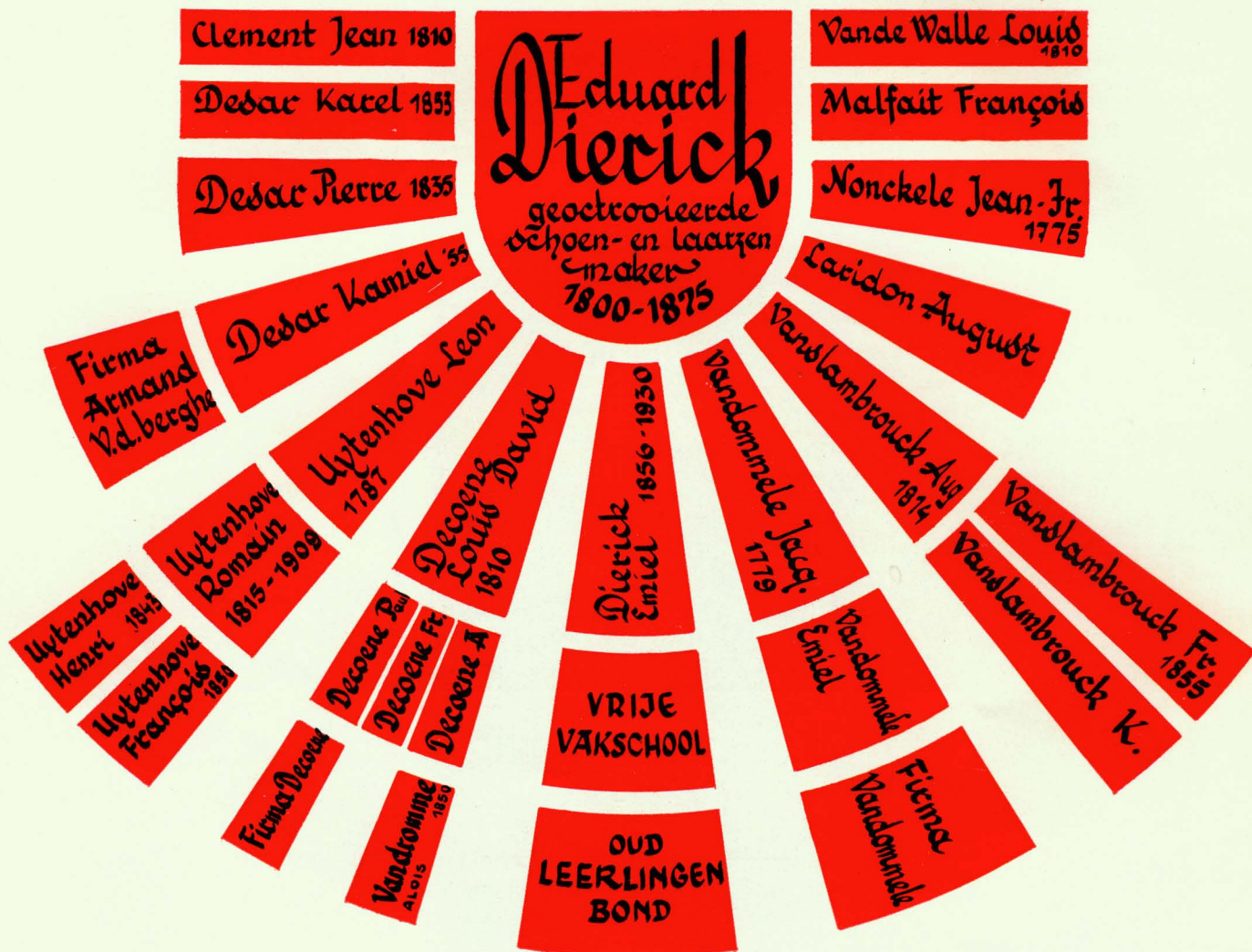
EMIEL DIERICK

1856 - 1930

ALFONS DE JAN

1883 - 1965

PIONIERS VAN DE IZEGEMSE SCHOENNIJVERHEID

Al is de groei en de bloei van de schoennijverheid te Izegem en vooral de evolutie van het vroegere grof werk naar het kunstzinnig luxe-werk niet uitsluitend te danken aan één of enkele personen, toch zijn er enkele figuren, die hiertoe in bijzonder sterke mate bijgedragen hebben en hierom ongetwijfeld pioniers van deze industrie mogen geheten worden. Wij denken hierbij voornamelijk aan Eduard Dierick en zijn zoon Emiel voor het zuivere handwerk en aan Paul Decoene voor de gemechaniseerde arbeid.

1. EDUARD EN EMIEL DIERICK

Eduard Dierick werd te Izegem geboren op 18 mei 1800 of, volgens de republikeinse kalender, op 28 floreal an VIII, als zoon van Joannes en Francisca Hellebuyck. Zijn ouders bewoonden het voorvaderlijk huis in de Brugstraat, thans huis Willy Clarysse-Claessens.

Na lager onderwijs genoten te hebben op de toen vermaarde school van Clement Van Ooteghem te Ingelmunster, moest hij bij vader het schoenmakers-ambacht leren, dit tot zijn grote ontgoocheling want hij zelf verlangde verder te studeren. Te Roeselare was het college echter door Napoleon gesloten en de financiële toestand van het gezin liet niet toe hem in een verre school te laten inwonen.

Zijn vader beging de fout gedurende meerdere jaren de ernstige vakopleiding van zijn zoon uit te stellen. Hij gelastte deze met het minst interessante werk en wanneer vader op 9 september 1818 stierf, wist de jonge Eduard bitter weinig van de stiel af. Hij pende dit trouwens zelf neer in een bewaard gebleven notaboekje : "Toen mijn alom gekende vader, ten gevolge van een galziekte, kwam te overlijden, in den ouderdom van 51 jaer, was ik pas 18 jaer. Tot dan toe had ik op vaders atelier niets gedaen dan leerzen gespannen, zolen genaaid en schoenen gepoetst.

"Ik, weinig vervorderd in mijn ambacht, maar gesteund door François Malfait, onzen trouwen werkman, en de kostelijke raed van ons moeder, nam het meesterschap aen van mijnen vader, die ervaren was in zijn ambacht. Alles had eenen besten uitslag. Vele praktijken bleven trouw (en zijn tot op heden trouw gebleven) en geenen moed bleef mij te kort voor nieuwe te vinden, die ons deden leven.

"Moeder bleef weduwe met zes minderjarige kinderen, waervan ik de oudste was. Mijne moeder had goede zorgen voor ons. Nooit heeft zij gedoogd dat wij buiten haer order gingen. Dit is ons geluk geweest. De Christelijke leer moesten wij onderhouden en God zegende ons huisgezin."

Begaafd als hij was, wist Eduard zich door de vele moeilijkheden heen te vechten en al spoedig werd hij een der bekwaamste vakmannen van de stad. In zijn zoeken en streven naar nieuws en beters vond hij een passer uit voor het meten van de voeten, een eeuw voordat de Amerikanen een dergelijk toestel op de markt zouden brengen, en kwam er toe de schoenen met koperen nagels te nagelen in plaats van deze te naaien. Voor dergelijk werk vroeg hij een brevet aan en bekwam dit op 4 januari 1830.

Het oorspronkelijk stuk is bewaard gebleven en luidt als volgt :

Wij, Willem, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz., enz.

Gezien het rekest van EDUARDUS DIERICK, woonachtig te Iseghem, daarbij verzoekende om, overeenkomstig de wet van 25 januari 1817 (staatsblad nr. 6) te verkrijgen een Octrooi, voor de tijd van tien jaren op de uitvinding van eene vervaardiging van waterdichte schoenen en laarzen, waarvan hij verklaard heeft de uitvinder te zijn, blijkens het proces-verbaal opgemaakt bij het inleveren der stukken ter griffie van de Provincie West-Vlaanderen den 9 Mei 1829,

Gezien de teekening welke hiernevens is gevoegd en de beschrijving waarvan de inhoud is als volgt :

Verklaring van de wijze om waterdichte schoenen en laarzen te maken uitgevonden door Eduardus Dierick van Iseghem, provincie West-Vlaanderen,

- A. Leest van hem gemaakt.
- B. IJzeren plaat op de leest genageld.
- C. Binnenzool op de leest gespannen en daarop afgesneden.
- D. Lempeigne (heuverleer of bovenleer)
Het bovenleer op den leest gespannen en aan de zool genaaid of met koperen nagels daaraan vastgemaakt; de schoenen of de laarzen waarvan het bovenleer aan de binnenzool met bast is vastgemaakt kunnen door het zetten van den bast geen schade om reden de onder G. aangetoonde nagels te sterk zijn.
- E. (Ame) Ziel van den schoe of van de laars, die een effen week stuk uitmaakt en waarin de sterkte van de laars bestaat tegen alle trekkingen bestand te zijn; om schoenen en laarzen ondoordringbaar te maken leg ik een zool van snuiflood op de ziel.
- F. Buitenzool, boven de loden plaat gespannen.
- G. Koperen nagels door de buitenzool F., het heuverleer D., de binnenzool C., doorgeslagen wordt en zich op de ijzeren plaat B. omkromt door de scherpigheid van deszelfs punt, die in de binnenzool wordt omgeslagen en door deszelfs kegelvormige gedaante houdt hij de buitenzool, het heuverleer en de binnenzool te zamen zolang er iets van derzelve zichtbaar is, te weten waar zij beginnen te verslijten.
- H. Binnenzool boven op de binnenzool C. geplakt, opdat de ingeplooiden koperen punten die nochtans in de binnenzool effen zijn de kousen niet benadelen.
- I. De nagels geslagen op de plank van de buitenzool zijn dienstig om het doordringen van het water én het vergaren van 't zand door de nagelgaten bij het opspannen van de zool ontstaan te verhinderen; ook zijn zij voordelig om het slijten te verminderen.
- K. De nagels geslagen tusschen de hak en de voetzool dienen om meer vastheid aan de ziele en de buitenzool te geven, opdat dezelve niet zouden kunnen plooiën wanneer de laars uitgetrokken wordt.
- L. De hak wordt met bast genaaid, waardoor dezelve veel schooner en digter dan enkel met koperen nagels kan gemaakt worden; deze worden daarna tot meer vastheid daarin geslagen; de hal geheel

lang zijnde, worden alleen koperen nagels gebruikt. Het zoo beschreven werk aldus samengesteld zijnde, kan er tusschen de zoolen geen water doordringen, doordien het heuverleder en de binnenzool straf sluit, wordende zulks verder door het ondoordringbaar heuverleer en het snuiflood dat tusschen de zoolen ligt bewerkstelligd.

Wanneer de schoenen of laarzen onder aan de zolen versleten zijn en het heuverleer goed is, kunnen dezelve met bast of met koperen nagels op dezelfde wijze als nieuwe vermaakt worden, zelfs geheele, halve en vierde van zoolen kunnen zoo als nieuwe geleid worden.

Dit werk is zoo sterk dat van de schoenen en laarzen met een reeks koperen nagels de zoolen gansch doorslijten zonder los te gaan.

Hebben goed gevonden en verstaan aan Eduardus Dierick, woonachtig te Iseghem, te verlenen, zoals hem verleend wordt bij deze, een octrooi voor den tijd van tien jaren op de uitvinding van de hierboven beschreven vervaardiging van waterdichte schoenen en laarzen.

Dit octrooi zal aan den bezijter of deszelfs rechtverkregen hebbende de bevoegdheid geven :

- A. om bij uitsluiting door het geheele Rijk, gedurende den bepaalden tijd, de geoctrooieerde voorwerpen alleen te mogen vervaardigen en verkoopen;
- B. om diegenen, welke op het hem verleende uitsluitend regt inbreuk zouden maken, in rechten te vervolgen en tegen dezelve te procederen tot verbeurd verklaring ten zijnen behoeve, van de vervaardigde en nog onverkochte voorwerpen en van de koopprijs der reeds verkochte voorwerpen alsmede tot zoodanige verdere vergoeding van schade, winstderving of interesten als waartoe er termen mogten zijn zonder eenigzins te waarborgen den voorrang of de waarde der uitvinding.

En zal dit octrooi aan ONS vervallen kunnen verklaard worden om een der redenen vermeld in Art 8 der Wet van 25 Januari 1817 (Staatsblad Nr 6).

's Gravenhage den 4 Januari 1830

(getekend) WILLEM

Vanwege den Koning :
(getekend) onleesbaar.

Op 22 februari reisde Eduard Dierick naar Brugge om er "in den tresoir van het Gouvernement" de rechten te betalen van dit octrooi, dat hem de volgende dag op het stadhuis te Izegem plechtig werd overhandigd door burgemeester P.A. Coucke. De geoctrooieerde laarzen bood hij ten geschenke aan koning Willem, doch maakte er een tweede paar, identisch aan het eerste. Dit wonder van vakmanschap is in het bezit gekomen van wijlen Alfons De Jan en werd na zijn dood door zijn weduwe aan Ten Mandere geschonken. Een uitvoerige beschrijving ervan komt voor in ons tijdschrift, nr. 2 van december 1960.

Het behaalde brevet was echter alleen geldend voor de Nederlanden en enkele jaren later werd het genageld werk van Dierick nagemaakt door de Duitsers, die ook nagelfabrieken oprichtten. In de geschiedenis van de schoennijverheid te Herve lezen wij : "Ce n'est que vers 1850 que deux cordonniers, qui avaient fait leur apprentissage en Allemagne, en rapportent un procédé de fabrication nouvelle : le chevillage de la semelle."

Op de tentoonstelling te Brussel in 1835 werd Eduard Dierick bekroond voor een paar laarzen, die in onderhavige brochure afgebeeld staan en thans nog in het kabinet van de burgemeester te Izegem bewaard worden. Al de schoenen en laarzen, die van Eduard Dierick bewaard gebleven zijn, zijn echte meesterstukken van technische vaardigheid, die thans door niemand nog kunnen nagemaakt worden.

Hij was een kunstenaar in het vak, zoals Izegem er waarschijnlijk geen tweede gekend heeft.

Bovendien was hij een uitstekend leermeester. Alhoewel hij niet voor de naburige markten werkte, zoals het merendeel der Izegemse schoenmakers het in die tijd deden, en niets anders dan schoenen maakte naar maat, groeide zijn cliënteel zodanig aan, dat hij in 1835 aan 32 personen werk kon verschaffen. Al zijn ervaringen en bevindingen tekende hij op in een soort vakboek, dat door zijn werklieden kon geraadpleegd worden en aldus vormde hij een elite van vakmannen. Deze elite heeft, naar het voorbeeld van de meester, haar leerlingen opgevoerd tot een hoge graad van vakmanschap. Deze tweede generatie heeft op haar beurt het fijne ambacht overgedragen op een derde en aldus mag men gerust zeggen, dat de gehele Izegemse schoenmakerswereld op Eduard Dierick teruggaat.

Voegen wij er nog aan toe, dat Eduard Dierick niet alleen een buitengewoon vakman was, maar dat hij zich tevens door eigen studie ontwikkeld had tot een veelzijdig gevormd man. Hij was immers ook lid van de Toonkundige Maatschappij, die onder de leiding stond van Bernardus Crombez, stichter en voorzitter van het letterkundig genootschap "Voor Taal Verenigd", in 1860 in het lokaal "Roozendael" opgericht, medestichter en tweede luitenant van de Vrijwillige Pompiers, bestuurslid en medestichter van de toenmalige mutualiteit "De Broederliefde" en ondervoorzitter en medestichter van de bond der Grondeigenaars, in 1854 ter herberg "Het Wit Peerd" opgericht. Dierick heeft zelf de dichtkunst beoefend in tal van gelegenheidsverzen, waarvan sommige in druk verschenen zijn.

OUD LUXEWERK VAN EDUARD DIERICK

Op 4 januari 1830 verwierf Eduard Dierick een octrooi voor het uitvinden van het genageld werk. Bij het maken van de hierbij afgebeelde laars werd slechts één soort leder gebruikt nl. zwart gelakt kalfsvel. Het beigekleurig, fluweelachtig leder is te voorschijn gekomen na het wegwerken van de laklaag. Op de hiel van de ene laars staat : WILLEM KONING; op de andere : DER NEDERLANDEN.

UITLEG DER ZINNEBEEDEN OP DE LAARZEN

VERVAARDIGD DOOR EDUARD DIERICK, LAARZENMAKER TE IZEGEM,
VOOR DE TENTOONSTELLING VAN BRUSSEL IN 1835.

1. Bovenboord in de nationale kleuren.
2. De letsen gestekt in vorm van anker, zinnebeeld der hoop.
3. Op het contrefort der linkerlaars een Engel, houdende het wapen der stad Izegem; daarboven de naam van de maker.
4. Op deze der rechterlaars : hetzelfde wapen, gehouden door een vliegende Mercurius, en de woorden : bottier breveté. - Dit alles met de hand gestekt, in witte zijde.
5. De zolen zijn aan het overleder versierd met gouden parels.
6. Op elke zool een cadran, aanduidende de uren van het begin en einde der Omwenteling te Brussel in september 1830; daarboven staat de Belgische Leeuw op eiken- en lauwertakken, verbeeldende de sterkte en de zegepraal.
7. Eindelijk op de talons : de koninklijke kroon boven de naamletters van de Koning. - Dit al met koperen poontjes genageld.

Eduard Dierick heeft op vakkundig, cultureel en godsdienstig gebied tijdens de negentiende eeuw een leidende rol gespeeld. Hij stierf te Izegem op 3 februari 1875.

Zijn werk werd voortgezet door zijn zoon Emiel, geboren te Izegem op 16 september 1856 en er overleden op 15 juni 1930. Hij was de enige zoon die zijn vader in het bedrijf opvolgde, aangezien zijn beide broers Albert en de dichter Amaat Dierick priester werden.

Hij was deken van de Sint-Crispijngilde en in deze Gilde kwam door zijn toedoen een leergang tot stand voor de patroonmakers, waaronder er nog te weinig geschoolde werkkrachten waren. De leerstof, die hij in deze cursus uiteenzette, had hij grotendeels geput uit de door zijn vader nagelaten nota's en onderrichtingen. Hij bundelde zijn lessen achteraf en verwerkte ze tot een "Handboek voor de Schoenmakerij", dat in 1910 bij de Drukkerij Debusschere-Bonte te Izegem verscheen. Deze lessen werden later voortgezet in het Gildenhuis en hieruit groeide uiteindelijk de Vrije Vakschool voor Schoenmakers. Aldus werd hij de grondlegger van het vakonderwijs te Izegem.

Evenals zijn vader was hij veelzijdig begaafd. Hij publiceerde tal van historische schetsen, vooral naar aanleiding van feestvieringen, en zijn werkje "Iseghem over honderd jaar" is thans een bron van waardevolle gegevens over de economische en sociale toestanden in onze stad tijdens de voorgaande eeuw.

II. POL DECOENE

Zoals de naam van Eduard Dierick onverbreekbaar zal verbonden blijven met het Izegemse handwerk, zo zal deze van Pol Decoene steeds in herinnering gebracht worden, wanneer het gaat over de gemechaniseerde schoeisel-fabricatie.

Louis-David Decoene, een der bijzonderste leerlingen van Eduard Dierick, zond zijn zoon Polydoor, toen hij twaalf jaar oud was, naar Pecq om er de Franse taal te leren. Daarna kwam hij op het atelier van zijn vader werken om er zich in het vak te bekwamen.

Pol Decoene was begaafd met een sterke commerciële geest en reeds in 1871 trok hij naar Luik, beladen met twee koffers mooie staalschoenen. Deze reis werd een uitgesproken succes, want zeer talrijke bestellingen waren er het gevolg van. Hierdoor aangemoedigd en tevens gedwongen door de uitbreiding van zijn zaak, bouwde hij in 1873 langs de Nederweg, rechtover "De Acht Zaligheden" een nieuwe fabriek, waar hij de beste vaklui van stad wist te verenigen, allen mannen die bij Eduard Dierick gewerkt hadden. Om de kunstzin bij de schoenmakers aan te moedigen, richtte hij in 1883 en 1884 prijskampen in voor het mooiste werk.

Hij had echter ook oog voor de mechanisatie van de schoennijverheid, die in andere Europese landen, vooral in Engeland, reeds doorgevoerd was, doch waarin men te Izegem geen belang scheen te stellen. Het schoenmaken gebeurde er nog volledig met de hand. Wel kocht zijn vader Louis-David in 1869 de eerste stikmachine, weldra gevolgd door een tweede bij Thérèse Nollet in de Wijngaardstraat en een derde bij de Gezusters Leenknecht in de Ketelstraat, wel maakte Bernard Nonkel-Desmedt in 1874 zelf een cambreermachine en kocht Emiel Dierick in 1880 het eerste ringmachientje, doch verder was de mechanisatie nog niet doorgedreven.

Pol Decoene zag echter in dat het Izegemse handwerk weleens zou kunnen verdrongen worden door het machinewerk en in 1887 vormde hij zijn werkhuis om in een machinale schoenfabriek. Fabriek is natuurlijk een groot woord, voor een werkhuis met een oppervlakte van ongeveer 100 m², waarin de volgende machines gebruikt werden :

- twee ringmachines à 20 fr = 40 fr
- een uitkapmachine à 600 fr
- 24 uitkapmessen voor zolen en binnenzolen à 8 fr = 192 fr
- een cambreermachine à 300 fr
- 10 uitkapmessen voor achterlappen à 6 fr = 60 fr
- een binnenzoolmachine
- een doornaaimachine
- een nagelmachine
- een uitpoetsmachine (combiné).

De prijs van de laatste vier machines is niet bekend gebleven, doch alles samen gerekend zal de hele installatie hoogstens 10.000 fr gekost hebben, voor die tijd echter een heel kapitaal.

Aangezien onze schoenmakers van machinewerk niets afwisten, werd beroep gedaan op twee vreemde techniekers om hun leiding te geven, een fransman voor de damesschoenen, een engelsman voor de herenschoenen. Met de aanwerving van werkkrachten vlotte het aanvankelijk niet, maar aangetrokken door de hoge lonen, gingen uiteindelijk toch een dertigtal Izegemse schoenmakers er in dienst.

Dit viel echter niet in de smaak van de schoenmakersbevolking. Er ontstond gisting ... die fabriek zou het handwerk doodleggen, er zou geen werk meer zijn voor de honderden schoenmakers, enz., en in 1888 brak het verzet openlijk en gewelddadig los. Het werd een kleine revolutie, waarover "Le Soir" in zijn nummer van 5 mei 1888 het volgende verslag uitbracht :

"De stad Izegem, waar de schoenmakerij de voornaamste industrie is, werd het toneel van luidruchtige betogingen. De heer Decoene, de grootste fabrikant van de plaats, heeft zijn werkwijze veranderd met de installatie van Amerikaanse machines.

Maandagmorgen hebben de werklieden van de andere patroons, woedend over het vooruitzicht van de concurrentie, welke deze machinale inrichting hun handwerk dreigde aan te doen, zich in troepen begeven naar de fabriek Decoene, met het doel deze te bestormen. De woestelingen zijn begonnen met alles te verbrijzelen wat zich aan en buiten het gebouw bevond en het is slechts aan het energiek optreden van mijnheer en mevrouw Decoene en enkele hunner arbeiders te danken, dat de bende de fabriek niet heeft kunnen binnendringen. Politiehulp, welke een beetje laat ter plaatse was, heeft aan deze gewelddaden een einde gesteld".

Pol Decoene was de tijd vooruit en oordeelde het goed de stad te verlaten. Hij ging zich te Antwerpen vestigen met enkele trouwe werklieden, die hun baas volgden en ginder in zijn dienst bleven.

Een paar jaar later is hij naar Izegem teruggekeerd en heeft er zich gespecialiseerd in fijne met de hand genaaide luxeschoenen, waarmee hij een wereldfaam verworven heeft.

Nog twintig jaar heeft hij moeten wachten, vooraleer hij zijn droom kon verwezenlijken. Pas in september 1909 heeft hij naast zijn handwerk-fabricatie een machinale afdeling kunnen oprichten en nog een jaar later kon men op de internationale tentoonstelling te Brussel in 1910 de produkten van het eerste Izegems machinaal schoenbedrijf bewonderen. Iedereen moest bekennen dat de nieuwe werkwijze een toekomst had.

Vóór 1914 hadden reeds zes fabrieken het voorbeeld van Pol Decoene gevolgd. In 1939 hadden alle Izegemse schoenfabrikanten het zuiver handwerk laten varen, twee bedrijven uitgezonderd, de firma's Vandommele en Vandenberghe. Sinds 1944 is er geen sprake meer van handwerk, dit tot spijt van de oude artiesten-schoenmakers die deze omvorming met hartzeer hebben zien gebeuren. Maar tijd en evolutie staan niet stil... !

Van het mechanisch schoenbedrijf te Izegem zal Pol Decoene de pionier blijven.

Naar gegevens van A. De Jan en J. Geldhof
gebundeld en aangevuld door R. Verholle.

HET VAKONDERWIJS

Wanneer Eduard Dierick terecht geëerd wordt als de pionier van het Izegemse kunstwerk, dan moet hieraan onmiddellijk toegevoegd worden, dat zijn levenswerk voortgezet en bestendig werd door zijn zoon Emiel, die de grondlegger geworden is van het vakonderwijs te Izegem.

In de schoot der Sint-Crispijngilde richt Emiel Dierick (1856-1930) in het jaar 1900 een reeks van vijftien theoretische lessen in over "het handwerk als kunstwerk in de schoennijverheid". In de Jongelingen-Congregatie, waar de Sint-Crispijngilde haar lokaal had, worden deze lessen tot en met 1905 jaarlijks hernomen. De leerstof er van werd later vastgelegd in een uitgave, die als titel droeg : "Handboek van de Schoenmakerij".

Het sukses van dit eerste initiatief zet E.H. Delputte, proost van de christelijke werkliedenorganisaties, er toe aan deze lessenreeks om te vormen tot "Maandag-namiddag-lessen", die onder de officiële benaming van "Beroepsleergangen van Schoenmakerij" doorgaan in het zaaltje boven de spaarkas der Gilde, in de Kruisstraat. Elke maandag worden er gedurende 6 uur theoretische en praktische lessen gegeven, die lopen over drie leerjaren en die in feite de aanvang zijn van het vakonderwijs voor schoenmakers in onze stad.

Reeds het volgend jaar wordt de werking uitgebreid, want op initiatief van het Schoenmakerssyndikaat wordt in 1907 een tweejaarlijkse cursus in het patroonmaken en snijden ingericht, waarvan de lessen eveneens de maandag-namiddag doorgaan. Zo bestaat er voortaan gelegenheid tot scholing in de drie hoofdwerkzaamheden uit het schoenbedrijf.

Bij de aanvang van het lesjaar 1908-1909 worden beide leergangen van Staatswege officieel erkend en gesubsidieerd. Zij kennen bij de jonge Izegemse schoenmakers een grote bijval, want ditzelfde jaar volgen 61 leerlingen de lessen in het schoenmaken en 28 deze in het patroonmaken en het snijden, terwijl deze cijfers voor het jaar 1910-1911 stijgen tot respectievelijk 86 en 60. Reeds in juli 1909 werd een eerste tentoonstelling ingericht, die een buitengewoon sukses kende.

Het groeiend aantal leerlingen en het inrichten van nieuwe cursussen (houtbewerking, beeldhouwen, leerlooien, lederkennis, leestenmaken, enz.) zijn er de oorzaak van, dat in de winter van 1909-1910 moet uitgezien worden naar ruimere lokalen voor de lessen, die tot nog toe doorgingen in de nu nog bestaande bolletra aan de noordkant van de Gilde. Deze en de twee bolletra's aan de zuidkant worden opgemetseld, zodat aldus drie bovenzalen bekomen worden, die als klaslokalen zullen dienen voor de Vrije Vakschool.

Zij bieden echter nog geen voldoende ruimte, en wanneer in 1912 E.H. Delaere als opvolger van E.H. Delputte in dienst treedt, worden met de welwillende

en milde steun van de edele familie Gillès de Pélichy, de grote weldoenster van Izegem, enkele eigendommen aangekocht in de Wijngaardstraat en een reeks gebouwen opgetrokken, die de Vrije Vakschool zullen toelaten haar vleugels wijder open te slaan.

Dat doet zij onmiddellijk en met ingang van het schooljaar 1912-13 wordt een dagschool voor schoenmaken geopend. Begonnen met een eerste leerjaar, wordt zij het volgend jaar officieel erkend en aangevuld met een tweede leerjaar. De voorziene derde en vierde jaren zullen echter nog lang op zich laten wachten, want de oorlog komt alle verdere uitbreiding stopzetten. De lokalen worden door de bezetter opgeëist en de lessen zullen voortaan op verschillende plaatsen moeten doorgaan. Begin 1915 vinden de schoenmakers een onderkomen in het "Café Royal".

Na vier jaren van moeilijkheden allerhande, tot de verplichte tewerkstelling van leraars en leerlingen toe, komen in 1919, na een korte bezetting door de verbondene legers, de lokalen eindelijk weer vrij en kunnen in de maand juli de lessen normaal hervat worden. Het programma ervan ondergaat terzelfdertijd een zeer gunstige wijziging, want de vroegere 40 uren praktijk worden nu afgewisseld met theoretische lessen.

Onder het bestuur van de EE. HH. Van Cappel (1921-22), Spruytte (1922-26), Van Belleghem (1926-30) en De Smet (1930-34) zal de Vrije Vakschool zich thans verder uitbreiden. In 1922 wordt in de dagschool het derde jaar schoenmaken ingericht, in 1925 het tweede jaar patroonmaken ontubbeld, in 1928 wordt dezelfde maatregel getroffen voor het eerste jaar schoenmaken, en tenslotte zal de dagvakschool volledig worden in 1929, wanneer het vierde jaar ingericht wordt en het tweede terzelfdertijd ontubbeld. Zij telt op dit ogenblik 74 leerlingen voor het schoenmaken. Tengevolge van de economische crisis daalt het aantal leerlingen tijdens de periode 1930-1932, doch in september van dit laatste jaar zijn weer 106 leerlingen ingeschreven voor de afdeling schoenmaken. Van nu af aan zal de schoolbevolking gedurende vele jaren in stijgende lijn gaan, zodat E.H. Vierstraete (1934-1951) de zware taak op zich moet nemen de Vrije Vakschool didactisch en materieel tot een grootse inrichting uit te bouwen. Hij zal hierin ten andere schitterend slagen, zodat hij terecht "de tweede stichter" van de vakschool genoemd wordt.

Onder zijn impuls worden voortdurend nieuwe gebouwen-complexen opgetrokken, zodat er heden van de oude lokalen omzeggens niets meer overblijft. Het onderricht wordt op een hoger peil gebracht en in 1935 komen ook de algemene vakken op het programma. In 1936 wordt reeds met 153 leerlingen-schoenmakers en 120 leerlingen-patroonmakers gestart. Prachtige tentoonstellingen worden ingericht en bij deelname aan dergelijke manifestaties in het buitenland worden de hoogste onderscheidingen behaald (Den Haag 1938, Berlijn 1938, New York 1940).

Buitenlandse delegaties komen inrichting en werking van de school bestuderen, hoge bezoeken volgen elkaar op en het wordt een hoogtepunt, wanneer in 1937 Z.M. Koning Leopold de school met een officieel bezoek vereert. Nieuwe afdelingen worden ingericht : een dagvakschool voor schoenstiksters (1938) en een avondschool voor machinaal schoenmaken (1939). Vanaf 1941 produceert de school voor eigen rekening en verhoogt aldus haar mogelijkheden, aangezien zij niet langer gebonden is aan voorbijgaande modes en procédés.

Spijts alle miseries en moeilijkheden, conflicten en ontredderingen, worden de oorlogsjaren 1940-1945 glansrijk doorstaan en onmiddellijk na de bevrijding herneemt de vakschool haar vroegere opgang. Elk jaar doen meer dan 100 leerlingen, thans na een schiftingsexamen, hun intrede in het eerste jaar schoenmaken; de klassen moeten voortdurend ontdebeld worden en nieuwe lokalen bijgebouwd. Een internaat wordt ingericht (1946) en een dagschool voor machinaal schoenmaken geopend (1949).

Met de inrichting van deze laatste afdeling wordt een eerste stap gezet op het gebied van de aanpassing aan de evolutie van de huidige schoennijverheid. Deze moderne industrie eist steeds verder doorgedreven specialisatie en daarom wordt onder het bestuur der EE. HH. Verdonckt (1951), Bonneure (1951-55) en Rau (1955-...) de splitsing in de hogere leerjaren doorgevoerd, zodat de school thans zes dagafdelingen telt : het luxe-handwerk, het machinaal schoenmaken, de orthopedische schoenen, het schoenstikken, het patroonmaken en ontwerpen van modellen, het snijden.

In 1956 wordt het vijftigjarig bestaan van de school luisterrijk gevierd en twee bijzonder eervolle onderscheidingen vallen haar te beurt : op 20 april ontvangt zij vanwege de Koninklijke Familie het brevet van Hofleverancier, een eretitel die waarschijnlijk geen enkel andere vakschool in ons land bezit, en waarop de onze terecht trots gaat, en op 23 juni ontvangt zij het plechtig bezoek van de prinsen Albert en Alexander.

Op dit ogenblik kent het leerlingenaantal echter een dieptepunt, vooral door de volledige mechanisatie van de plaatselijke schoeiselnijverheid, doch onder de bekwame en energieke leiding van Directeur Rau gaat de school van nu af aan een nieuwe en tot nog toe ongekende bloei tegemoet. Op 16 juni 1958 wordt langs de Wijngaardstraat met de bouw begonnen van een nieuwe vleugel, die twee grote en modern uitgeruste ateliers zal omvatten voor de afdeling machinaal schoenmaken. Ruim een jaar later, op 26 juni 1959 kunnen deze reeds ingehuldigd worden.

Inmiddels had de school in 1956 het bezoek gekregen van afgevaardigden uit 13 vreemde scholen, die met bewondering opkeken naar het hier gepresterde werk. Deze internationale contactname groeide uit tot de stichting van de Europese Organisatie voor Economische Samenwerking, te Parijs in 1960.

Inmiddels is bij de aanvang van het schooljaar 1958-59 de afdeling Mechanica opgericht en pas zijn de nieuwe ateliers in de Wijngaardstraat in gebruik

MAASBIELENWEG 108, 3014 AB ROTTERDAM

genomen, of het blijkt dat uiteindelijk naar andere uitbreidingsmogelijkheden zal moeten uitgezien worden. De school zit ingesloten tussen Wijngaardstraat en Gildenhuis en daarom wordt naar een radikale oplossing gegrepen : de stikstersafdeling zal in de bestaande lokalen blijven, de jongensafdeling zal verhuizen naar de Italianenlaan, waar een terrein van 3 ha aangeworven wordt.

Op 23 juni 1960 wordt van het nieuwe complex aldaar de eerste steen gelegd en op Sint-Jozefsdag 1962 worden de nieuwe gebouwen in gebruik genomen, ook al zijn ze op verre na nog niet afgewerkt. Daar is nu levensruimte en bij het begin van het schooljaar 1964-65 kan opnieuw met een nieuwe afdeling gestart worden, deze van de houtbewerking.

Het jaar 1965 zou gekenmerkt worden door minder aangename doch ook door blijde gebeurtenissen. Op Nieuwjaarsnacht 1965 treedt, ten gevolge van een plotse en ongekend vlugge dooi de Mandel buiten zijn oevers, en zet de ateliers tot op een hoogte van een halve meter onder water. Blijder en tevens vererend was het bezoek van Kardinaal Cardijn, die er zijn hoge waardering komt uitdrukken voor het prachtig werk, dat de school gedurende bijna zestig jaar verricht heeft ten bate van de arbeidende jeugd uit Izegem en omgeving.

De Vrije Technische Scholen van Izegem, zoals zij thans heten, kennen momenteel met hun 425 leerlingen een buitengewone bloei. In verband met de Izegemse schoeiselindustrie is hun rol in omvang wel enigszins afgenomen, hun belang voor diezelfde nijverheid is echter niet verminderd.

De stikstersafdeling vormt nog steeds de talrijke bekwame werkkrachten, die deze nijverheid niet missen kan. En, al is door de mechanisatie van het schoeiselbedrijf in de afdeling schoenmakers-handwerk het aantal leerlingen sterk teruggelopen, toch blijft de vakschool ook in deze branche haar rol spelen door de vorming van specialisten en orthopedisten en vooral door de opleiding van kunstzinnige createurs en patroonmakers, die bij de Izegemse fabrikanten zo hoog aangeschreven staan, dat de vraag er naar steeds groter is dan het aanbod.

In de Izegemse vakschool is de traditie van het fijne hand- en kunstwerk bewaard gebleven en levend gehouden. Zich aanpassend aan de moderne noodwendigheden, zet zij deze traditie voort en blijft onschatbare diensten bewijzen aan de plaatselijke schoeiselnijverheid.

Naar L. DEGEZELLE

aangevuld door

R. VERHOLLE

BIJ HET SCHOENMAKERSKRAAM

I. BIJ DE THUISWERKER

Onder de schoenmakers waren er die gezamenlijk in een werkhuis of "op de winkel" werkten, in het huis van hun patroon, en andere die thuis hun beroep uitoefenden. Ergens in een achterplaatsje, in de vroegere weefkamer, op de voute, soms ook op de zolder en 's winters naast de keukenkachel, had de thuiswerker zijn schoenmakerskraam geïnstalleerd.

Het geheel bestond meestal uit een plankenvloertje met daarop zijn stoel, de bak met alaam, de weekkuip, een vuurpot met houtskool om de zoolkantijzers of bijzegels te verwarmen, een stel leesten, en een rekje met allerlei benodigdheden. Zat hij aan het raam, dan deed de vensterbank dienst als rek en werden aan de rand allerlei werktuigen opgehangen.

De schoenmakersstoel of pekstoel was gewoonlijk een afgedankte keukenstoel, waarvan de leuning afgezaagd was en de zitting veelal overtrokken met leder. Kwam er een leerjongen (die meestal maar een twaalftal jaar oud was), dan was die keukenstoel in de meeste gevallen te hoog om er gemakkelijk op te werken. Dan werden de poten ervan wat afgezaagd en naarmate de gast groeide, werden er onderaan stukken leder bij genageld om de stoel weer te verhogen.

De arbeidsvoorwaarden waren bijna altijd allesbehalve hygiënisch. Op een kamertje van 2.50 m x 3 m x 1.75 m werkten vaak een vijftal schoenmakers samen. Overdag kwam de verlichting ergens uit een klein venstertje en 's avonds, en op het einde der week gedurende halve nachten, bestond de verlichting uit een zwakke petroleumlamp. Van verluchting was nergens sprake en de geur van de weekkuip, waarin hetzelfde water soms weken bleef staan, zal de atmosfeer niet verbeterd hebben.

Wanneer meerdere schoenmakers of leerjongens in eenzelfde huis samen werkten en dus 's winters niet hun intrek konden nemen in de keuken, werd de werkplaats verwarmd met een "duvelke", een klein rond kachteltje uit licht plaatijzer, waarin de "schabberlinge" of lederresten verstookt werden.

II. DE TECHNIEK VAN HET SCHOENMAKEN

A. DE VERSCHILLENDE FASEN BIJ HET SCHOENMAKEN

Ten gerieve van de niet-ingewijde lezer schetsen wij allereerst de gang die gevolgd werd bij het maken van de schoen door de handwerker, ons hierbij beperkend tot de hoofdverrichtingen.

Aanvankelijk moest de schoenmaker alles kunnen en kennen : hij moest zelf de leest maken, de bovenleders snijden en naaien, het gepaste leder zoeken voor het onderwerk, enz. Later ging hij bij de patroon eenvoudig de passende leesten, het gestikte bovenleder en de "stoffatie" voor het onderwerk afhaken. Hiermede kon hij zich thuis aan het werk zetten.

Voor randgenaaide schoenen verliep het werk als volgt :

- 1° Met enkele nageltjes wordt de binnenzool, nadat zij vooraf geweekt werd, op de onderkant van de leest aangebracht.
- 2° Dan volgt het oppinnen : het bovenleder, met eventueel een hielstijf en een harde top tussen leder en voering, wordt op de leest getrokken en vastgemaakt met enkele nageltjes of pinnen (oppinnen).
- 3° Het bovenleder wordt met pikdraad aan de binnenzool genaaid en tezelvertijd wordt een rand meegenaaid, waaraan straks de buitenzool zal vastgemaakt worden.
- 4° De ruimte tussen de randen van het bovenleder op de binnenzool wordt opgevuld (duwren) met balplak (op de voorvoet) en cambrure (in het holvoets of verlengstuk tussen voorvoet en hak).
- 5° De geweekte en geklopte buitenzool wordt voorlopig vastgemaakt met enkele nageltjes en afgerond. Daarna wordt er een groef in gesneden op 2 tot 3 mm van de rand, voor het naaien.
- 6° De zool wordt vastgenaaid (afgelapt) aan de rand en samen met deze verder op de gepaste maat gesneden.
- 7° De hak wordt aan de binnenzool genaaid, de deklap met nagels vastgezet.
- 8° Hak en zoolboorden worden effen gesneden (geschrooid) en daarna geraspt en geschuurd.
- 9° De zoolkanten worden effen en glanzend gewreven met een zoolkantlikker, de zolen gekleurd, gewast en gelikt.
- 10° De leest wordt uit de afgewerkte schoen getrokken.

B. VERSCHILLENDE TECHNIEKEN

Tussen de zware "kazakke-schoenen" van anderhalve eeuw geleden en het fijne luxe-werk, waarmee de Izegemse schoennijverheid naam en faam verwierf over de gehele wereld, ligt inzake techniek een hele evolutie, waarvan wij hier de voornaamste etappes willen schetsen.

1. Genageld werk

Aanvankelijk werden de schoenen genageld met drie rijen houten tapjes of pinnen. Deze schoenen werden gemaakt op één leest zonder plaat, dezelfde voor linker- en rechervoet. Het bovenleder werd vastgenaaid aan de binnenzool, terwijl daarna de loopzool en de hakken hieraan vastgemaakt werden met houten pinnen.

Later werden deze houten pinnen vervangen door zelfgemaakte koperen nageltjes. Uit een rol koperdraad knipte of kapte de schoenmaker nageltjes zonder kop, waarvan hij het ene uiteinde puntig sloop. Aangezien deze nageltjes doordrongen tot op de leest, werden deze laatste op de onderkant beslagen met een ijzeren plaat. Omstreeks 1880 werden mechanisch vervaardigde nageltjes van verschillende grootten en modellen in de handel gebracht. Wanneer Bruno Ackx op het einde der jaren 1870 zijn stiel leerde, werd er nog genageld met houten tappen maar ook reeds met fabrieksnageltjes, zoals hij die heette.

De aldus vervaardigde schoenen waren stevig doch over 't algemeen zwaar en weinig plooibaar. Later werd hierin ook verbetering gebracht en tot op heden is deze techniek van schoenvervaardiging, die de eenvoudigste en gemakkelijkste is, nog steeds in gebruik gebleven voor gewoon werk.

2. Genaaid werk

Het streven naar verfijning in model en afwerking bracht de Izegemse schoenmakers tot het genaaid werk, waarin zij echte kunstenaars zouden worden en waarmee zij de Izegemse schoenen wereldbafaamd zouden maken. In het genaaid handwerk, waardoor de schoenen soepeler en lichter werden, kunnen verschillende werkwijzen onderscheiden worden.

Bij het gewoon genaaid of gesloten randgenaaid werk wordt de schoen gemaakt op een leest zonder plaat; alleen op de hiel wordt een plaat aangebracht voor het nagelen van de hakken. Het bovenleder wordt aan de binnenzool genaaid samen met een rand. Aan deze rand wordt daarna de buitenzool of loopzool genaaid met een niet zichtbare naad. Bij deze werkwijze was het naaiwerk nog betrekkelijk grof en men had vaak moeite om de randen te doen aansluiten bij het bovenleder.

Een hele stap vooruit op de weg naar een fijner en keuriger afwerking was het fijnrandgenaaid werk. Hierbij waren de steken, waarmee de buitenzool aan de rand genaaid werd, duidelijk zichtbaar en het gebruik van naaigarens in verschillende kleuren werd een nieuw schoonheidselement voor de schoen, dat later nog verrijkt werd door het gebruik van zijden garen, het aanbrengen van streepjes op de zoolrand (uitprikkelingen), enz.

Bij het plaatsen van de steken kwamen ook verschillende varianten voor : bij sommige modellen was de naaisteek alleen zichtbaar op de voorhelft van de schoen, terwijl het gelengstek gesloten bleef; bij andere liep de blote steek door tot aan de hak, terwijl bij heren- en kinderschoenen de steek rondom de schoen, ook op de hak, zichtbaar gemaakt werd. Dit was het echte Izegems handwerk, de trots van onze vakmannen.

De gehaakte of geschepte en gekeerde schoenen, die tot het moeilijkste werk uit dit vak behoren, zijn in fijne varianten op de voorgaande techniek.

Bij de gekeerde schoenen wordt het bovenleder omgekeerd opgepind en zo aan de buitenzool genaaid. Daarna wordt het geheel van de leest afgetrokken, omgekeerd, terug op de leest geplaatst en verder afgewerkt. Aangezien deze schoenen zonder binnenzool vervaardigd worden, vallen zij zeer licht uit en zijn bijzonder soepel. Bij de gehaakte schoenen wordt de loopzool met een onzichtbare haaksteek vastgemaakt aan het bovenleder.

Het doorgenaaid werk (+ 1908) was een laatste etappe in de evolutie van deze technieken. Hierbij onderscheidde men de gewoon-doorgenaaide en de speciaal-doorgenaaide schoenen.

Bij gewoon-doorgenaaid werk wordt de schoen opgepind, ingeregen (het bovenleder wordt bevestigd aan de binnenzool met een gewone zigzagsteek, gemaakt met één draad) en de buitenzool wordt hieraan vastgehecht met een doornaaisteek door binnen- en buitenzool. Bij speciaal-doorgenaaid werk wordt bij het naaien de binnenzool volledig opgeheven, zodat de buitenzool rechtstreeks aan het bovenleder bevestigd wordt. Soms gebeurt dit doornaaien in een groef, zowel in binnen- als in buitenzool.

Dit doornaaien was in feite een vereenvoudiging van het naaiwerk, een werkwijze die de schoen soepelder, lichter en plooibaarder maakte.

Zij werd dan ook veelvuldig toegepast bij dames-schoenen met hoge hakken en bij fijne herenschoenen.

3. Gemechaniseerde arbeid

Omstreeks 1900 werd in het Izegems schoenmakersvak de eerste stap gezet naar de gedeeltelijke mechanisatie van de fabricatie, dit met het Goodyearprocédé, dat de machinale toepassing betekende van het steekwerk. Hierdoor werd aan de randgenaaide schoenen mechanisch de loopzool bevestigd.

Deze eerste stap werd gevolgd door meerdere andere, zodat op heden het vroegere handwerk, het Izegems kunstwerk, bijna volledig verdwenen is.

III. BENODIGDHEDEN EN WERKTUIGEN

Benevens de reeds hogergenoemde pekstoel en zijn pekschorte (voorschoot), het weekkuipje voor het weken van het zoolleder, het houtskool- of petroleumvuurtje voor het opwarmen van de zoolkantijzers, kunnen onder de benodigdheden van de schoenmaker nog vermeld worden schuurpapier en stukjes glas voor het effenen van de zolen, inkt om ze te kleuren en boenwas om ze glanzend te maken. Met een poetslap werden zij dan opgewreven.

Met pik en kempgaren maakte hij zijn pikdraden, waaraan hij een borsteltje (varkenshaar) bevestigde, waarvan hij het uiteinde puntig gewreven had met een stuk puimsteen. Fijnere garens en zelfs zijde gebruikte hij voor het naaien met de blote steek bij luxewerk. Pap of stijfsel, bereid met bloem en water, en lijm had hij nodig voor het inplakken van het vulsel tussen binnen- en loopzool.

Tenslotte waren er nog de nageltjes van allerhande soorten : koperen nagels van verschillende grootte, ijzeren nageltjes of lamberskens, zo geheten naar de naam van de fabricerende firma Lambert, semangskens (van sémence) of gruwkens, en pointjes (zie verder IV : De Izegemse vaktaal).

Onder de werktuigen (de tussen haakjes geplaatste nummers verwijzen naar de illustraties) kunnen allereerst de hamers vermeld worden (1). Een grote hamer deed dienst om de poriën dicht te kloppen in het geweekte leder, een lichtere voor het nagelen. Trek- of oppintangen (2), een bredere en ook een smallere, die nodig was voor het oppinwerk bij leesten met lange smalle toppen, waarbij veel plooiën uit het bovenleder weg te werken vielen, waren onmisbaar. Daarnaast bestond nog een tang met een gebogen bek (3) alsmede een dubbele oppintang of hond (8), die het oppinnen van zeer zwaar leder vergemakkelijkte.

Een neep (5) was een grote houten tang, die tussen de knieën geklemd werd. Ze werd soms door de schoenmaker zelf gemaakt met twee gebogen plankjes van een regenwaterkuip, vastgemaakt met een scharnier of een stukje leder, of met twee plankjes uit de rugleuning van een stoel.

Een draaitop (6), gelijkend op een tol met een haaknagel aan de top, werd gebruikt bij het naaien met de pikdraad. De biezesteker of biesafsteker (7) diende om het overtollige deel weg te snijden van het bandje leder, dat meegenaaid werd tussen de twee stukken bovenleder, die met een spannaad aan elkaar genaaid waren. Met een randafritser of randesteker (8) werd de scheidingslijn tussen voorzool en geleng netjes afgelijnd.

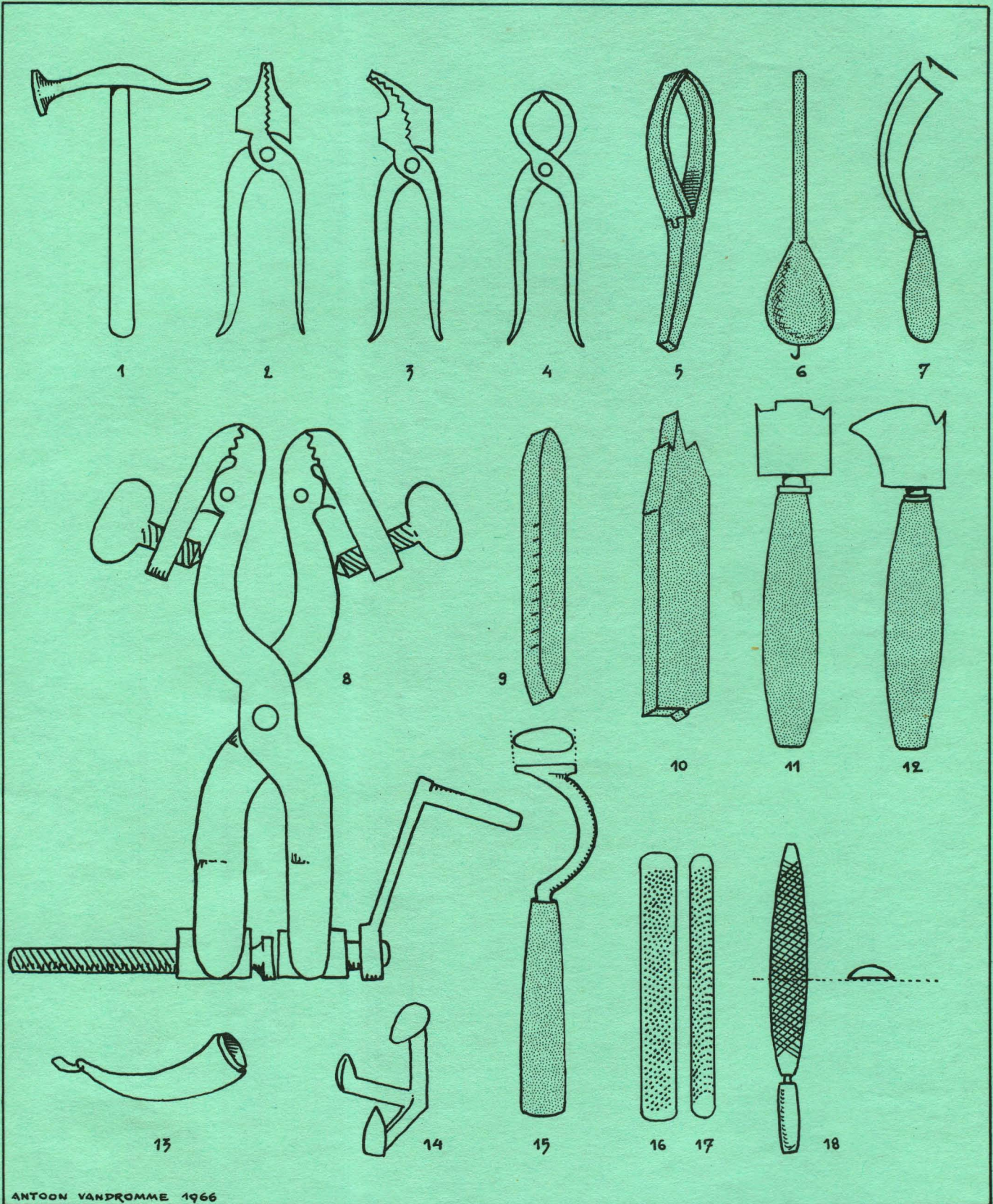
Raspen, waaronder platte (16) voor gewoon werk en ronde (17) voor afwerking van het zoolgeleng bij Louis XV-schoenen, dienden om de zoolvlakken ruw-effen te maken, terwijl de vijlen (18) er de eerste glans aan gaven. De taatsvoet, de enkele (15) of de korte driearmige (14), verving de leest bij verstelwerk. De inkthoorn (13) was een koehoorn, waarin de inkt bewaard werd, nodig voor het kleuren van de zolen.

Met de talrijke bijzegels of zoolkantijzers (11) van zeer uiteenlopende vormen werd de zoolkant effen, glad en glanzend gewreven.

Bijzondere modellen waren de bollikker (achterijzer of ballon) (12) gebruikt bij de hakken, het achterijzer met wielje of roulette (26) en de coulisse, of zoolkantijzer met een verschuifbaar deel of coulisse. Vroeger werden ook houten bijzegels gebruikt, gemaakt uit buksboom. Een dergelijke bijzegel heette weleens "houten Pé" (10).

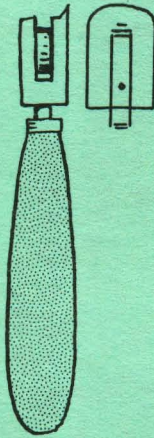
Messen (19) waaronder brede voor herenwerk en smalle voor dameswerk, meestal omwonden met een eind pikdraad, had de schoenmaker voortdurend nodig evenals de elsen van talrijke modellen, waaronder kunnen vermeld de rechte (21), de lepelels (22), de binnenzoolels (23) en de haakels (24) voor doorgenaaide schoenen. Tekeningen en groefjes werden bij genagelde schoenen op de zoolrand aangebracht met een prikmolentje (27 en 23), ook piquepointe of roulette. Een voorloper van deze roulette was de prikker, waaronder de enkele (27a) en de dubbele (27b). De lengte van de steken werd aangegeven met een stekertje (28a en b).

Nijptangen (4) waren dienstig bij het uittrekken van de nagels en pointjes, terwijl de dop of bovendeel van de leest werd afgetrokken met een leesthaak (25). De rest van de leest werd uit de schoen getrokken met een leestijzer. De voetaftekenaar (29) een houten blokje met een potlood

19

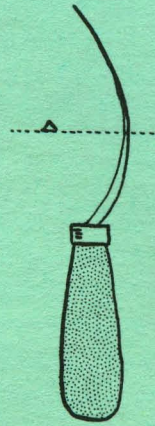
20

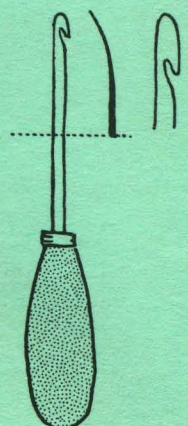
21

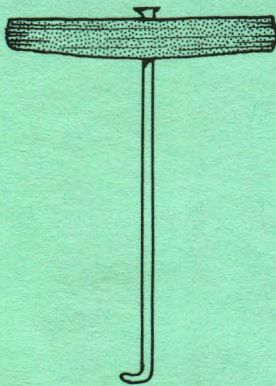
22

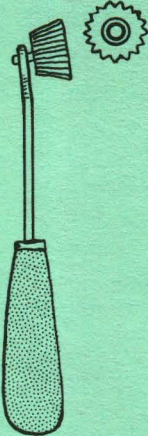
23

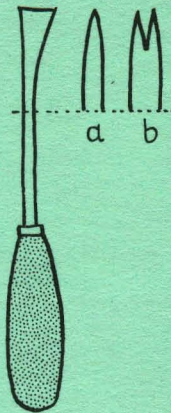
24

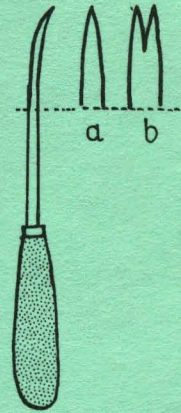
25

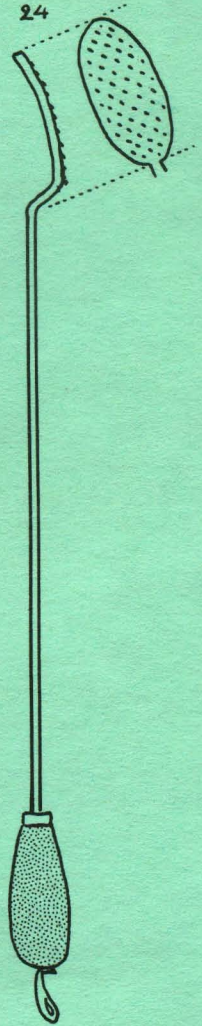
26

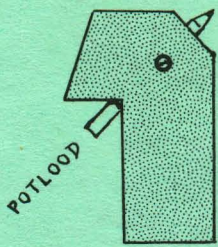
27

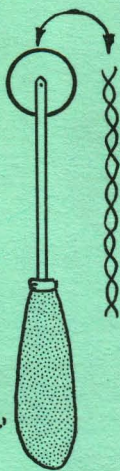
28

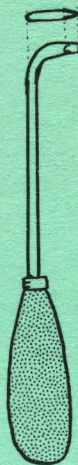
34

29

30

31

32

33

er in, liet toe de vorm van de voet bij het maatnemen zeer nauwkeurig te tekenen.

Een goerze (34) was een rasp met een lange steel, waarmede vroegtijds de houten tapjes binnen de schoen gladgewreven werden. Een likstok (polissoir) was een ronde ijzeren of houten staaf van \pm 25 cm lang en van 3 cm diameter voor het polijsten van de zolen. Een laarzenlikker (33) werd gebruikt voor het opblinken van de laarsschachten. Een knopgatijzer werd gebruikt bij knopbottines voor dames.

Met de spanriem werd bij het naaien de schoen vastgezet tussen de knieën, terwijl een handler of handschoen zonder vingers de hand beschermde tegen het insnijden van de pikdraad. Op een klopsteen (glad stuk arduin of porfier) werd het zoolléder geklopt. Met een randtrekker werd de vleeskant afgetrokken van de randen en met een groefschreper of groefopenkrabber (31) een metalen haakje met een houten handvat, werd de grond van de groef in het zoolléder verbreed om het naaien te vergemakkelijken.

Dit overzicht geeft alleen de meer algemeen gebruikte werktuigen. Talrijke andere, die enkel in uitzonderlijke gevallen gebruikt werden, bleven onvermeld. Voor een meer uitvoerige behandeling verwijzen wij naar Ten Mandere, nr. 3, Kerstmis 1965.

IV. DE IZEGEMSE VAKTAAL

Zoals reeds uit de beschrijving van de werktuigen bleek, zijn veel benamingen van Franse oorsprong. Woorden als semangskens, pointjes, bijzegels, coulisse, picpointe, crochet, enz. kunnen hun afkomst niet loochenen. Dit valt te verklaren door het feit, dat vroegtijds veel fijne schoenmakers af en toe naar Parijs gingen, vanwaar ze, samen met de "finessigheden van het ambacht", ook de Franse benamingen meebrachten en deze later ook behielden, al was het dan ook in een verbasterde vorm, omdat een eigen Vlaamse vaktaal niet bestond. Andere vaktermen, die meer Nederlands klinken, schijnen alleen te Izegem in gebruik geweest te zijn en moeten bijgevolg in zekere mate tot het dialect gerekend worden.

Zo spraken onze schoenmakers van :

- aflappen : naaien met de blote steek
- afreden : oppoetsen van de zolen na afwerking van de schoen
- afschalmen : verdunnen van het leder met het mes
- bijzegel : zoolkantijzer (van bisaigne)
- boeduurs : harde neuzen of toppen - bout-durs
- bollikker : likker (ijzer of kei voor het likken van de hakken)
- bonboes : laatste laag of bovenstuk van de hak - deklap - bonbout
- cambrure : hard opvulsel voor het deel tussen voetbal en hiel

- contrefoor : hielstijf - contre-fort
- coutil : tijk voor voering
- croupon : rugstuk voor zoolleder
- duweren : opvullen van holte tussen binnen- en loopzool
- enveloppe : overtreksel van de houten hak
- geer : rijgkoord? gesp?
- geleng : verbindingsstuk tussen hak en voorvoet
- goers : wrijfijzer met lange steel voor handvat
- gruwkens : kleine ijzeren nageltjes, zeer puntig
- holvoets : holte tussen voorvoet en hiel
- hond : dubbele oppintang
- inplak : opvulsel voor de holte tussen binnen- en loopzool
- klak of krans : voorblad van het bovenleder doorlopend tot op de hiel
- klaklijn : modellijn van het voorblad
- lamberkens : vierkantige nageltjes van de Firma Lambert
- lichter : tussenzool
- likken : effen maken van de zool
- liksel : zijkant van de zool
- likstok : stok of staaf waarmede gelikt wordt (ook beentje)
- lusteren : glanzend maken - lustrer
- neep : nijper in hout
- oppinnen : opleesten - bovenleder op de leest trekken
- pointjes : ijzeren nageltjes - oppinpointjes en talonpointjes
- pollikker : likker - wrijfstok (van polissoir)
- rispeinde : uiteinde van de pikdraad, waaraan het borsteltje wordt vastgemaakt
- sanlisse : zoolkant in het geleng
- semangskens : kleine ijzeren nageltjes - van "sémence"
- schabberlinge : afval, snippers van leder
- scherpins : gekeerde schoenen - escarpins
- schinkel : 1 vezel uit kempgaren
- schroden : of schrooien : zool of hak effen snijden
- stekewerk : naaiwerk
- stekken : stikken, naaien
- stoffatie : alle leder voor het onderwerk
- soeboes : onderstukken van de hak - sous-bouts
- van steek snijden : rand van het zoolleder wegsnijden langs de steken
- vlegge : schram in het bovenleder
- zetten : afronden van de zool, wanneer zij op leest of rand is vastgezet.

Het systematisch vakonderwijs, begonnen met de vakschool in 1906 en vooral doorgevoerd na 1918, heeft stilaan de noodzaak doen aanvoelen van een eigen vaktaal. Deze is er tenslotte gekomen dank zij de samenwerking tussen een aantal vakleraars uit de verschillende technische scholen van het land, o.m. van Hr Valeer Decru uit Izegem en Hr R. Duyck uit Sint-Kruis, eveneens geboren Izegemnaar (zie "Bronnen" vooraan).

V. HET AANLEREN VAN HET SCHOENMAKERSVAK EERTIJD

Zoals elders in Vlaanderen liepen onze volksjongens minder of meer regelmatig school tot aan hun Eerste Communie. Daags daarop gingen zij op stiel of gingen werken bij de boer.

Wanneer een twaalfjarige jongen bij een oudere schoenmaker in de leer ging, dan droeg hij wel een pekschorte en zag hij bij zijn baas veel schoenen maken, maar van leren schoenmaken kwam er het eerste jaar, althans in meerdere plaatsen, weinig in huis. De jonge gast werd er aanvankelijk gelast met allerlei karweitjes, die met schoenmaken geen uitstaans hadden. Bruno Ackx trof het destijds bij zijn eerste leermeester: "Ze hadden kat noch keuntjes, zo schrijft hij, dus een goede post voor een leerjongen!" Hij mocht er immers al heel vlug zijn vak leren. "In veel plaatsen ging het zo rap niet, voegt hij er aan toe, 't was daar de wiegeband trekken, met het kindje spelen, met het kindje buiten wandelen, om van de leerjongen af te zijn, terwijl moeder de vrouw de overleers stekte en spande voor haar man... Het bijhalen van voedsel voor de konijnen was het werk van de jongste leerjongen; met een baalzak op de rug mocht hij ganse dagen langs de graskant tjolen..."

"Kon hij echter bij een kleine baas aangenomen worden, die met een of twee, drie gasten wrocht, zo schrijft Emiel Dierick, daar was hij beter in zijn schik. In zulke werkwinkel wordt alle slach van schoenen gemaakt, kleine en groote, gemeene en schoone en dikwijls vermaking of herstelling en daar kan een leergast nuttig gebruikt worden en beter aanleeren. Wel wordt hij somtijds belast met boodschappen of handwerk, die het ambacht niet aangaan, nochtans wordt er hem veel meer gelegenheid gegeven om te leeren".

Gewoonlijk was het eerste werk van de leerjongen een pikdraad leren maken en daarmede twee stukjes leder aan elkander naaien. Als hij dat enkele tijd gedaan had en een minimum aan vaardigheid verworven had in het werken met de els, moest hij leren mes en nijptang gebruiken om oude schoenen te herstellen. Later mocht hij nu en dan een paar kinderschoentjes maken en na een leertijd van drie jaar was hij bekwaam om bij een vaardig stielman in de leer te gaan en zich daar op fijner werk te gaan toeleggen. Het eerste jaar verdiende de leerjongen niets; het tweede jaar, tijdens de eerste zes maanden 1,50 fr per week, en de zes volgende maanden 2 fr (Bruno Ackx in 1877). Later werd hij betaald in verhouding tot zijn productie.

Op het einde van de leertijd moest vroeger de leerling de schoenworp doen. Het eerste schoentje, dat hij gemaakt had, werd over het huis geworpen. Kwam de schoen terecht plat op de zool, dan was men voor het ambacht voorbestemd. Was dit niet het geval, dan moest men pekstoel en hamer vaarwel zeggen.

Niet iedereen die dit verlangde kon als leerjongen aanvaard worden. Tijdens de periode van het gesloten ambacht speelden de gilden een

voornamen rol. Zij oordeelden dat de nijverheid geen te snelle uitbreiding mocht nemen, want daaruit sproot werkloosheid voort. In die jaren werd uitsluitend gewerkt voor de naburige markten en de plaatselijke cliënteel en omwille van deze geringe afname moest gewaakt worden dat er geen nieuwe ondernemingen bijkwamen. Daarom ook moest het ambacht beschermd worden. Beter 100 werklieden die hun werk hadden dan 200 die hun brood niet konden verdienen. Vandaar strenge voorschriften om aangenomen te worden.

Wanneer een patroon een leerling in dienst nam in strijd met het reglement - als niet van schoenmakersfamilie of ondersteund door de "disch", werden strenge straffen toegepast : de werklieden moesten bij die patroon onmiddellijk hun dienst opgeven op gevaar af in de toekomst bij niemand aangeworven te worden, terwijl de baas, die in overtreding bevonden was, zijn schoenmakers niet kon verplichten hun werk ten volle af te maken. Hij was daarbij verplicht het dag- of stukloon ten volle uit te betalen, de voorschotten die zij op hun werk reeds ontvangen hadden mocht hij niet aftrekken evenmin als de schulden, die zij bij hem hadden.

Was er werkelijk een tekort aan schoenmakers, dan mocht de commissie leerlingen laten aanvaarden naar willekeur, maar leerlingen uit begoede families werden doorgaans geweerd : zij konden zich wellicht door hun kapitaal tot patroon opwerken. Dat ondervond Eduard Vandenberghe, die niets voelde voor de zuivelhandel van zijn vader en liever in het schoenbedrijf zijn loopbaan zou gemaakt hebben. Hij moest naar Moeskroen uitwijken en kwam, nadat hij volleerd was, zich te Izegem vestigen. Hij werd de grondlegger van een der sterkste bedrijven, die onze stad gekend heeft.

Naar gegevens van Emiel Dierick,

Alfons De Jan en Jozef Geldhof.

Bewerkt en aangevuld door R. Verholle.

SCHOENMAKERSFOLKLORE

Op de Sint-Crispijnvieringen na, die in feite ook geen bijzonder eigenaardige folkloristische trekken vertoonden, vallen geen bijzondere gebruiken en gewoonten, eigen aan de Izegemse schoenmakers, te vermelden. Toch lijkt het ons wenselijk onder dit hoofdstuk een woord te wijden aan de Sint-Crispijngilden, de vroegere Sint-Crispijngroep in de processie en de weerslag van het schoenmakersvak in de Izegemse volkstaal.

1. DE SINT-CRISPIJNVIERING EN DE SINT-CRISPIJNGILDEN

Van oudsher werden Sint-Crispijn en Sint-Crispiniaan vereerd als de patroonheiligen van de schoenmakers. Te Izegem spreekt men alleen van Sint-Crispijn.

Het feest van Sint-Crispijn valt op 25 oktober en wordt op deze dag door alle schoenmakers gevierd, zo deze dag een maandag is, zo niet op de eerstvolgende maandag. Op deze algemene regel maken de Izegemse schoenmakers een uitzondering, daar zij het feest op de eerste maandag na Allerzielen vieren.

De verklaring van dit plaatselijk gebruik ligt in het feit, dat er te Izegem in de laatste week van oktober vroegertijds steeds bijzonder veel werk was. Het was immers het tijdstip waarop de Avelgemse jaarmarkt viel en daar deze jaarmarkt voor de Izegemse patroons de bijzonderste was - sommigen hadden er een zakencijfer van daaromtrent 1000 fr in de jaren 1870 - moesten de schoenmakers de gehele week dubbel hard werken om klaar te komen. Eerst na de jaarmarkt van Avelgem, wanneer de leveringen gedaan waren en de geldbeugel goed gevuld, kon men aan het feesten gaan.

De Sint-Crispijnviering werd ingezet met een jaarlijkse H. Mis ter ere van de patroonheilige. Dit gebeurt ook nu nog. Na de mis werden de knechten vroeger heel de voormiddag door hun patroon duchtig getrakteerd en 's middags te zijnen huize aan tafel genodigd. Wanneer later de bedrijven meer uitbreiding namen en de patroons meer knechten hadden, werd dit feestmaal achterwege gelaten en trokken de schoenmakers van de ene herberg naar de andere al zingend op de maat van de trommelslag :

Rommelde, plommelde, plommelde, plom,
Schuimende bier voor mijn kelegat, kom.

De hele viering beperkte zich dus nog tot het bijwonen van de Sint-Crispijnmis en herbergbezoek.

Gedurende een veertigtal jaar echter, van omstreeks 1870 tot aan de

eerste wereldoorlog, werden de vieringen georganiseerd door en binnen het kader van de toen bestaande Sint-Crispijngilden.

Over het bestaan van een schoenmakersgilde te Izegem, vóór de Franse Revolutie, staat niets met zekerheid bekend. Toch leefde er iets van het oude gildewezen voort te Izegem, waar de schoenmakers de geest van een oud gildereglement naleefden in een schoenmakersgilde, die met zekerheid in 1840 hier ter stede bloeide.

Deze gilde had twee afdelingen : de schoenmakersknechten hadden hun lokaal in "De Zwarte Leeuw" op de Koornmarkt, waar nu de Bank van Brussel is gevestigd, terwijl de schoenmakersbazen vergaderden in "De Halve Maan" en later (1867) in "Het Paviljoen" op de Koornmarkt.

Op het einde van de jaren 1860 is de oude gilde, die instond voor de reglementering van de arbeid tijdens de periode van het gesloten ambacht, aan het kwijnen gegaan. Sommige herbergiers maakten van deze gelegenheid gebruik om in hun lokaal een Crispijngild op te richten. Tussen 1870 en 1880 bestonden er aldus een tiental dergelijke herberggilden, die enkel tot doel hadden het Crispijnfeest te vieren, elk op hun manier.

De eerste dergelijke gilde werd gesticht bij Jean Bourgeois in de herberg "Craenenburg" gelegen in de Hondstraat. Het succes ervan werkte aanstekelijk en weldra telde iedere wijk van de stad zijn eigen Sint-Crispijngilde. In de aantekeningen van Alfons De Jan vinden wij er vermeld in "De Landsman" op de Bosmolens, in "Het Gouden Hoofd" op de Abele, in "Het Vlaamsch Hoofd" in de Kortrijkstraat, in "De Vlaamse Leeuw" in de Sint-Pietersstraat, in "Sint-Jan" in de Menenstraat, in "Het Burgerwelzijn" op de Kruisplaats, in "De Katholieke Kring" in de Nieuwstraat, in "De Harmonie" te Emelgem en tenslotte de reeds geciteerde in de Hondstraat.

De Sint-Crispijngilde van de Kortrijkstraat heette "De Rijnzonen" en was gevestigd bij Charles-Louis Vandecasteele in "De Vlaamsche Leeuw". Zij had haar eigen vlag en haar reglement herleidde zich tot het volgende : elk lid betaalde per week een bijdrage van 0.10 fr; dit maakte 5,20 fr per jaar. Hiervan gingen 0.20 fr naar de geldomhaler, 2,20 fr naar de lokaalbaas voor het opdienen van twee noenmalen op de Sint-Crispijndagen. Na aftrek van deze sommen kreeg elk lid 10 bons voor 10 glazen bier, te drinken in het lokaal, en de rest van zijn spaargeld, dat hij kon besteden naar willekeur.

Er werd dus tweemaal gegeten ter ere van Sint-Crispijn, 's maandags en 's dinsdags. In de avond van de tweede dag werd dan Sint-Crispijn begraven : een schoenmaker werd op een berrie gelegd en zo langs de Droge Jan, de Slabbaertstraat, de Menenstraat, al voren Sinte-Pieter terug naar de Kortrijkstraat gedragen.

In al die gilden was het reglement daaromtrent hetzelfde. Dat het er bij de vieringen in alle gilden niet even deftig aan toeging, laat wel geen twijfel.

In veel plaatsen herleidde zich de Sint-Crispijnviering tot het bijwonen van de mis en ... een zuipartij. Zo stipt J. Geldhof aan.

Op deze dag werden in de Sint-Crispijngilden de nieuwe leden ingelijfd en gedoopt in hele stromen bier. Het plechtige ogenblik brak aan, wanneer de nieuweling wauwelend en wankelend de hand in de hoogte stak en plechtig zwoer bij den taatsvoet nooit ofte nimmer de maandag te zullen werken, welke eed bekroond werd door het hoerageroep van de omstaanders en het laten vallen van de taatsvoet op de tenen van de pas ingelijfde, die door deze "slag" zijn gildebroederschap verdiend had.

Enkele vooraanstaande personen uit stad onder het bestuur van E.H. Slosse, waren van oordeel, dat er iets moest gedaan worden om het St.-Crispijnfeest op een waardige manier te vieren en besloten een St.-Crispijngild op te richten in de schoot van de Jongelingencongregatie. Die stichting had plaats op 2 juli 1882 en op de maandag na Allerzielen van hetzelfde jaar vierde de nieuwe gilde haar eerste patroonsfeest.

Uit een schrijven van Emiel Dierick aan E.H. Henri Vandendriessche, gewezen onderpastoor te Izegem, en uit het verslag van de secretaris van de gilde, Camiel Nonkel, kunnen wij opmaken dat 63 leden dit feest meevierden. Zij hadden elke week 10 centiemen gespaard in de spaarkas. 's Morgens trokken zij te 8 uur naar een plechtige mis in de parochiale kerk. Daarna had een vergadering plaats, waar elk lid 2 fr terugkreeg van het gespaarde geld. Hierna was elkeen vrij te gaan waar hij wilde, "doch schier allen gingen in korps, in den morgen, een of andere goede en deftige herberg bezoeken". Te halféén had in de congregatie een middagmaal plaats, dat de gilde 1,76 fr per deelnemer kostte, en 's avonds werd een klein concert gegeven.

Reeds drie jaar later liet de gilde een vaandel maken naar een ontwerp van baron Jean de Bethune, dat naar middeleeuwse trant in waaier opgevat was en geborduurd werd door de Zusters Franciskanessen te Gent (in de wandel : de zusters van Crombeen). In het verslagboek van de gilde over de jaren 1882-1914 vinden wij de rekening van dit vaandel :

- Tekenen en schilderen van het model van de médaillon (St.-Crispijn)	40.00 fr
- Opmaken van het vaandel in zijde met geborduurde médaillon, gallons, etc.	431.00 fr
- Vergulde leerze en stok	75.00 fr
- De stok verlangd, kopren buis, gesp en herschilderen	8.00 fr
samen	<u>554.00 fr</u>

Het vaandel kostte dus 554 fr, betaald in volgende voege :

- door E.H. Slosse, proost, de tekening	40.00 fr
- idem de leerze en de stok	75.00 fr
- idem op rekening	45.00 fr
- door de heer baron Alexander Gilles	200.00 fr
- door tussenkomst van 't bestuur	50.50 fr
- door de gilde	<u>143.50 fr</u>
gelijke som	554.00 fr

Vijf jaar later vierde deze Gilde haar eerste lustrum en uit het gelegenheidslied, dat toen gezongen werd, kan opgemaakt worden dat zij aanvankelijk heel wat tegenstand ondervond. Inmiddels was in de schoot der Gilde ook een kas ingericht tot steun van de zieke leden. De geldomhaler was Petrus Vanbeylen. In 1891 telde de vereniging meer dan 200 leden en tot aan de eerste wereldoorlog zou zij een heilzame invloed blijven uitoefenen op de schoenmakersbevolking in 't algemeen en op de St.-Crispijnvieringen in 't bijzonder. Na de wapenstilstand in 1918 werd zij niet meer heropgericht.

Onder invloed van deze Gilde werd de Sint-Crispijnviering, voor het geheel van de stad, op een ietwat hoger peil gebracht. Alfons De Jan beschrijft deze viering bij "De Rijnzonen" in 1899 op de volgende manier :

In de morgen van schoenmakersmisdag trokken alle schoenmakersgilden naar de kerk om er de Sint-Crispijnmis bij te wonen. Voorafgegaan door de Gildevlag stapten de Gildebroeders in twee rijen, op het ritme van de trommelslag, door de straten van de stad.

Na de mis werd met alle gilden een stoet gevormd, die langs de voornaamste straten naar het Gildenhuis trok. Hier had een algemene vergadering plaats waar E.H. Proost van de Gilde der Congregatie en Emiel Dierick het woord voerden.

Na deze feestvergadering bezocht elke Gilde enkele herbergen en keerde tegen de middag terug naar haar lokaal, waar een smakelijk middagmaal werd opgediend.

In de namiddag werden opnieuw enkele herbergen bezocht en 's avonds kwamen allen weer bijeen in het lokaal, waar zij door hun familieleden vervoegd werden. Daar werd gedronken en gezongen en tenslotte sprongen oud en jong in de ronde voor een lustig dansje op de tonen van de trekkzak of accordeon, die er weerklonk tot laat in de nacht.

De volgende dag togen zij weer naarstig aan 't werk, sommigen wel met een beetje nadorst, maar toch welgemoed zingend van :

Ik ben schoenmaker geboren
En mijn patroon is Sint-Crispijn!
Dat heeft mijn hert verkoren
Er kan geen beter ambacht zijn!

Later op de week en vooral de vrijdagavond en de daaropvolgende nacht, wanneer bij de "lampe belge" moest doorgewerkt worden om het werk tegen de zaterdagmiddag af te krijgen, werd het laatste vers vaak veranderd in :

Er kan geen slechter ambacht zijn!

Maar eenmaal het werk binnengedragen "op de winkel", begonnen velen opnieuw aan het wekelijks bier-triduum en vóór de dinsdagmorgen werd er geen steek genaaid noch een klop met de hamer geslagen.

Hoe ze 't aan boord legden om zoveel pinten te kunnen kopen, zongen ze zelf in een liedje, door Alfons De Jan opgetekend :

Waarmee drinken de schoenmakers bier,
veel bier, veel bier ?
Ze leggen een zooltje zo dun als papier,
Daarmee drinken de schoenmakers bier!

II. DE SINT-CRISPIJNGROEP IN DE PROCESSIE

In de jaren tachtig onderging de processie van Izegem een grote vernieuwing en uitbreiding. Zij werd toenmaals beroemd als een der schoonste van West-Vlaanderen. E.H. Slosse voegde er ondermeer een nieuwe groep aan toe : de gilde van St. -Crispijn.

Voorop stapte de vaandeldrager, geflankeerd door twee beloendragers. Op de voorzijde van de beloenberden, prijkte het ambachtswapen : de gekroonde en gespoorde laars. Op de achterzijde : eikels, het zinnebeeld van de leerlooiers. De vaandeldrager verscheen in ambtelijk gewaad, zoals de ambachtsdekens het droegen in de 15e eeuw : een lange rode zijden mantel, gevoerd met blauwe stof en langs voor afgezet met brede rand, bewerkt met goudbrokaat. Als hoofddeksel een soort baret in rode kleur.

Alle deelnemers aan de groep droegen middeleeuwse feestkledij en hun schoenen waren het voorwerp van algemene belangstelling. Het waren halve laarzen of rijgbotienen, gesneden uit geelkleurig Russisch kalfsleder. De toppen waren 15 cm lang en opwaarts gericht. Zulke schoenen noemt men snavelschoenen (à la poulaine). Het was Emiel Dierick die ze ontworpen had. In de groep droeg men een relikwie van Sint-Crispijn, die E.H. Slosse persoonlijk was gaan halen naar Soissons, en die thans aan de Sint-Tillokerk toebehoort.

Ziehier wat de "Gazette van Thielt" in haar nummer van 29 juni 1889 in een verslag over de H. Sacramentsprocessie te Izegem schreef, in verband met de vlag van Sint-Crispijn : "St. -Crispijns vendel is geheel iets op zijn eigen, zoo bevallig is het van snee en van wending; het prijkt met de wapens van Iseghem en Soissons - waar St. -Crispijn de marteldood stierf - benevens het leerrijk opschrift : "Door werk en deugd, naar eer en vreugd".

Vaandel en feestgewaden van de Sint-Crispijngilde gingen verloren tijdens de oorlog 1914-18, in de brand van de brouwerij Carpentier, waar een deel van het processiegoed geborgen zat.

III. DE SCHOEN IN DE IZEGEMSE VOLKSTAAL

Benevens de meer algemeen bekende zegswijzen als "schoenmaker, blijf bij uw leest!", "Bij zeggen en doen blijft recht in uw schoen!", "Wie het schoentje past, die trekke het aan!", "Zijn stoute schoenen aantrekken...", enz., bevat de Izegemse volkstaal enkele zegswijzen, die aan het schoenmakersvak ontleend zijn.

Zo zegt men alhier :

- hij loopt op semangskens (op nageltjes) - hij heeft een trippelpas
- hij verslijt zijn schoenen plat - hij leidt een ordentelijk leven
- zijn schoenen kraken - hij heeft schulden
- hij heeft de rechte draad vast - hij redeneert gezond - of - hij is op de rechte weg
- aan dezelfde pikdraad trekken - in goede verstandhouding samenwerken
- iemand van de spanriem geven - iemand bestraffen - iemand eens duchtig de waarheid zeggen
- hij verdient van de spanriem - hij verdient bestraft te worden
- hij klopt er op - hij spreekt stout en boud door
- de schoen vasthouden - zijn woord houden
- dat is lastig om naaien - dat is zwaar en pijnlijk om aanhoren, dat is een zware karwei
- lappen en leesten vergaren - er uit trekken
- iemand met slecht genaaide schoenen - met een slecht gedrag
- iemand tegen zijn polevieën stampen - een rammeling geven
- zijn eigen toppen schenden - zichzelf schade berokkenen
- hij zal daaraan zijn toppen schenden - hij zal er met schade en schande van afkomen
- zijn schoenen zijn niet goed geduwerd - hij kent armoede, hij is ondervoed
- hij verslijt zijn schoenen buitenwaarts - hij geraakt alles kwijt, het gaat hem financieel niet voor de wind
- hij verslijt zijn schoenen binnenwaarts - hij doet goede zaken
- iemand afreden - afkuisen - een pak slagen geven
- die schoen duwt hem - dat gaat hem tegen, die zaak bezorgt hem zorg en kommer
- dat schoentje past hem - dat werk past hem, ook : die straf past hem
- men moet geen eten geven aan de leesten - laat iedereen met rust
- zijn schoenen scheeflopen - van de rechte weg afgeraken
- uit zijn schoenen vallen - idem
- hij haait met zijn schoenen - hij is een egoïst, hij denkt enkel aan zichzelf en tenslotte :
- zijn schoenen zijn al getaatst - hij heeft de laatste sacramenten ontvangen, hij is klaar voor de laatste reis.

De gegevens over de Sint-Crispijngilden komen hoofdzakelijk van Alfons De Jan en Jozef Geldhof, deze over de processiegroep van Pieter Declercq en de zegswijzen van Bruno Ackx (documentatie Alfons De Jan).

BEZOEK VAN Z. M. KONING LEOPOLD III AAN DE VAKSCHOOL OP 30 OKTOBER 1937

BEZOEK VAN HUNNE KONINKLIJKE HOOGHEDEN PRINS ALBERT EN PRINS ALEXANDER
AAN DE VRIJE VAKSCHOOL VOOR SCHOENMAKERS
BIJ HAAR VIJFTIGJARIG BESTAAN OP 23-24 JUNI 1956

SCHOENTJESWORP

1966

OP DE KOORNMARKT WERD TER GELEGENHEID VAN «STATIE-KERMIS»
VOOR DE VIJFDE MAAL «SCHOENTJESWORP» GEHOUDEN, OP 21 JULI.

IV. HET SCHOENTJESWERPEN

Een nieuw folkloristisch element is het in 1962 ingerichte schoentjeswerpen of, zoals het ter plaatse heet, de "Schoentjesworp".

In genoemd jaar werd door de neringdoeners van de Koornmarkt, de vroegere "Statiekermis" opnieuw ingericht. Sindsdien gaat zij elk jaar door in de week, waarin de 21e juli valt.

Een der attracties van deze kermis is het schoentjes werpen of de schoentjesworp. Van op het balkon van het Stadhuis worden door de Burgemeester en de voorzitter van het feestcomité kleine plastiëkschoentjes van \pm 3 cm lengte naar de kermisvierders geworpen. Deze schoentjes hebben verschillende kleuren en naargelang de kleur zijn er ook verschillende prijzen aan verbonden. Zo geeft een gouden schoentje recht op een paar schoenen, blauwe, rode of bruine schoentjes betekenen een geldprijs, met een zwart schoentje bekomt men een consumptie, terwijl de witte schoentjes waardeloos zijn maar toch als aandenken kunnen bewaard worden.

Dit nieuwe kermisgebruik schijnt vaste wortel geschoten te hebben en reeds tot een traditie uitgegroeid te zijn. Al lijkt het wel wat gekopieerd van het kattenwerpen te Ieper, toch is het in zoverre oorspronkelijk, dat het hier gaat om "Izegemse" schoentjes.

R. VERHOLLE

SCHOENMAKERS EN SCHOEISELBEDRIJVEN UIT HET VERLEDEN

Al is Izegem van oudsher een stad geweest van schoenmakers en schoeiselbedrijven, toch was het tot voor een vijftigtal jaar geen centrum van schoenfabrieken, in de zin zoals wij dit thans opvatten.

Tot omstreeks 1870 was de schoeiselnijverheid hier in handen van vooruitstrevende schoenmakers, die door hard werken en zelfstudie zich hadden opgewerkt tot kleine schoenmakersbaas. Eerst vanaf 1880 zijn de ambachtelijke schoenmakerijen uitgegroeid tot kleine fabrieken, die aanvankelijk werkten met een eerder gering kapitaal.

Het is dan ook te begrijpen, dat de meerderheid van de Izegemse patroons niet zo vlug de weg van de mechanisatie is opgegaan, al waren er reeds sedert 1850 Amerikaanse machines op de markt gekomen voor de vervaardiging van schoenen. Het staat bekend dat de Cooperatieve Wholsale Society te Leicester, die in 1863 gesticht werd en enkele jaren later reeds 23.000 paar schoenen per week produceerde, werkte met een kapitaal van 25 miljoen Belgische goudfrank.

Dat was geen spek voor de Izegemse bek en in plaats van hun kapitaal te riskeren en te beleggen in dure machines, specialiseerden zich onze fabrikanten in het fijne handwerk. Voor de oprichting van een nieuw bedrijf was in die tijd geen grote investering vereist : met een klein atelier en de nodige centen voor het aankopen van de grondstoffen kon men van wal steken. Dit verklaart het bestaan van de talrijke kleine bedrijven tot aan de eerste wereldoorlog en de voortdurende aangroei van het aantal dezer ondernemingen. Wie het vereiste talent, de nodige durf en de geest voor initiatief bezat, kon zich opwerken van bekwaam vakman tot hoofd van een kleine onderneming. Verdween dit hoofd, dan verdween vaak ook de onderneming, wat het komen en gaan van talrijke bedrijven in deze periode verklaart.

Over het aantal werknemers in elk bedrijf zijn tot 1850 geen cijfers bekend. In de periode 1850 tot 1913 vinden wij :

- 29 bedrijven met minder dan 10 werknemers
- 26 bedrijven met 10 à 24 werknemers
- 10 bedrijven met 25 à 50 werknemers
- 6 grotere ondernemingen.

Hierna volgt een lijst van de bekende schoenmakers en schoeiselbedrijven over de periode van 1700 tot 1913.

Periode van 1700 tot 1750

Dierick-Dobbels Petrus - Walstraat
Amund-Missiaen Augustin - Koornmarkt
Dorme-Depraitere Jean-Baptiste, Koornmarkt
Sabbe-Dufoort Frans-Joseph, Walstraat
Lavallé-Delano Stanislas, Klein-Harelbeke
Dierick Emmanuel, Melkmarkt
Haverbeke Guillaume, Achter de kerk
Ronse-Buyse Bernard, Hondstraat

Periode van 1750 tot 1800

Schelpe-Carette Pierre, Gentstraat 13
Uyttenhove-Gellynck François, Gentstraat 27
Gellynck-Catteeuw Joseph, Gentstraat 27
Lafere-Gheysens François, Gentstraat 43
De Praitere-Wallaert Felix, Gentstraat 46
Vroman-Delf Joseph, Gentstraat 63
Vanbelle Jean-François, Roeselarestraat 7
Bourgeois-Wallaert Petrus, Roeselarestraat 8
Vergote-Vergote Jean-François, Roeselarestraat 19
De Creyt-Blondeel Jean-Baptiste, Roeselarestraat 41
Renier-Vanpachtenbeke M., Roeselarestraat 56
Vanhoutte-Vanbosseghem François-Xavier, Kruisstraat 9
Bulckaert-Degrijse Joseph, Wijngaardstraat 13
Lafaut-Salens Antoon, Wijngaardstraat
Vandewalle-Abeel Jean-Baptiste, Nieuwstraat 20
Vanderheeren-Wolfcarius B., Nieuwstraat 28
Lapaire-Sap François, Nieuwstraat 38
Gellynck-Eechout Georges, Nieuwstraat 39
De Reyckere August, Marktstraat 23
Depraitere Jh., Marktstraat 39
Dieryckx-Hellebuyck Jean, Brugstraat 5
Dieryckx Jân., Brugstraat 6
Dierickx Pierre, Brugstraat 54
Uyttenhove-Geysens François, Grote Markt 8
Sette Amand, Grote Markt 14
Vanderheeren-Ronse Eugeen, Grote Markt 16
Noncle-Vanhouteghem Pierre, Grote Markt 17
Renier-Dobbels Jean, Koornmarkt 11
Ruysslet-Desmet Willebrord, Koornmarkt 20
Vandewalle-Lefevere Pierre, Zwijnsmarktstraat 5 (Melkmarktstraat)
Desimpelaere-Binquet Louis, Zwijnsmarktstraat 9
Vanderheeren-Rousseau Eugeen, Zwijnsmarkt 3
Engels Joseph, Zwijnsmarkt 13
Verhelle-Ruysslet François, Zwijnsmarkt 14

Renier Pierre, Hondstraat 22
 Dierick Jean, Hondstraat 23
 Seynaeve-Callebert Charles, Wolvenstraat 6
 Cottigny-Vandebroucke Pierre, Wolvenstraat 10
 Vandewalle-Renier Pierre, rue des Champs 7 (Stationstraat)
 Dekeerschieter-D'Hulster Albert, Kerkstraat 10
 Vanhaeverbeke-Schelppe Emmanuel, St.-Pietersstraat 6
 Dierick-Deldycke Bernard, St.-Pietersstraat 9
 Ronse-Noncle Jean-Pierre, Menenstraat 8
 Noncle-Verfaillie Jean-François, Menenstraat 9
 Ronse-Vermote Fr.-Jos., Menenstraat 14
 Bourgeois-Kesteloot Ludovicus, Menenstraat 44
 Vandeputte-Vanhaeverbeke Louis, Menenstraat 52
 Kesteloot-Depickere J.Jacques, Kortrijkstraat 43
 Depijckere-Onraedt Pierre, Ingelmunstersteenweg 307
 Deprez-Lobbestael Jean, sectie B 43
 Vermanderen-Beernaert Albert, sectie B 173
 St.Obin-Werbrouck Pierre, Roeselarestraat 11

Schoenmakersbazen tussen 1800 en 1850

Bulkaert-Wallaert Eduard, Kruisstraat, waar nu de Gilde staat
 Bourgeois-D'Artois Jean, Gentstraat, nevens "Het Damberd"
 Bourgeois-Desaer Henri, St.Hiloniusstraat, later de Pelichystraat
 (huis Mevr. Oct. Sintobin)
 Bral-Renier Florentijn, Kruisstraat, naast brouwerij Rosseel
 Clement-Abeel Francis en zijn zoon
 Clement-Berlamont Jean, Roeselarestraat 35
 Dierick-Clement Petrus, Grote Markt, "naast de pompe"
 Dierick-Vanpachtenbeke Eduard, Brugstraat
 Dierick-Delobelle Eduard, Gentstraat 43
 Dierick Annus, Roeselarestraat, rechtover O.L.Vrouwstraat
 Deldaele Louis, Brugstraat, "De Rivage"
 Dekeerschieter ... , Kerkstraat
 Kesteloot-Vryghem Louis, Hondstraat
 Noncle-Buyse Petrus, Brugstraat
 Tanghe-Demuynck, St.-Pietersstraat, vertrokken naar Rumbeke
 Verbanck François, Brugstraat
 Vandewalle-Renier Petrus, ...
 Vandewalle-Nonkel Joseph, ...
 Vandommele Leonard, Brugstraat
 Vroman Henri, Wijngaardstraat
 Vanfleteren Gebroeders, Ommegangstraat "De Braamhut"

Periode van 1850 tot 1913

a/ Bedrijven met minder dan 10 werknemers

Bourgeois-Van Antwerpen Sylvain, Kruisstraat
Bourgeois-Samijn August, Roeselarestraat
Bourgeois-Desaer Henri, St. -Hiloniusstraat, later de Pelichystraat
Bourgeois-Vanneste Jean, Hondstraat, in "Craenenburgh"
Canniere-Vanacker Henri, Brugstraat, later Dam
D'Artois Emiel, Gentstraat, later Kortrijkstraat
Decoene-Nonkels Louis-David, Nederweg
Declerck-Tanghe Charles, Papestraat, later Gentstraat en Nieuwstraat
Decuyperre-Verhaeghe Alois, Melkmarkt in "'t Kanon", later
Grote Markt "Café Français"
Deldaele-Lavrouw Emiel, Brugstraat
Delaey-D'Haene Jean, Wijngaardstraat
Gryspeerd-Vanlerberghe Adolf, Hondstraat, later Kruisstraat
Lafaut Johan, Menenstraat, in "St. -Jan"
Lapeire Jan, Nieuwstraat, nu huis Hr Jules Rosseel
Laridon-Poulain August, Roeselarestraat, nevens "De Trompette"
Nonckel Louis, Brugstraat
Ronse-Vroman Henri, Wijngaardstraat
Staes-Bogaert François, St. -Pietersstraat, in "De Vlaamsche Leeuw"
Supply-Dierick Constant,
Spriet-Verla, Roeselarestraat, nu huis Hr Joz. Vandeputte
Tras-Vanbiervliet Louis, Koornmarkt, in "Café Belge"
Thibau-Bral Edmond, Roeselarestraat, rechtover het hospitaal
Uyttenhove-Defauw Cyriel, Marktstraat, later Brugstraat
Vanhoutte Stefaan, Menenstraat, in "Klein Menen"
Verbeke Valeer, Kortrijkstraat
Verstraete-Opsomer Alfons, Brugstraat, later Dam
Declercq Florimond, Dam
Van Corselis-Vanhoutte Gustaaf, Roeselarestraat
Verstraete Gebroeders, Roeselarestraat

b/ Bedrijven met 10 à 24 werknemers

Barbier-Clement Louis, oud bedrijf Jean Clement-Berlamont,
Roeselarestraat 35
Bral-Devos Gustaaf, Kruisstraat, in "De Harmonie", later uitgeweken
naar Doornik
Bral-Clerycq Henri, Krekelstraat, in "Het Kasteelke"
Clement Kinderen, Roeselarestraat
Clement-Tanghe Theophile, Kerkstraat, opgevolgd door zijn zonen
Alfons en Charles
Decoene-Meerschaert François, Koornmarkt, uitgeweken naar Roubaix

De Jan Gebroeders, Gentstraat 64
Delberghe-Hourdoir Arthur, Melkmarktstraat
Dierick Emiel, Brugstraat
D'hooghe Weduwe, Marktstraat
Devos-Janssens Charles, Kruisstraat
Driessens-Vens Justin, Stationstraat
Driessens-Quaeghebeur Valeer, Brugstraat
Duyvejonck-Vandewalle Emiel, St. -Pietersstraat
Folens Henri, Kortrijkstraat, "Au beau Jardin"
Josson Jules, Gentstraat 64
Ronse August, Kortrijkstraat
Ronse-Lagae Eugeen, Kortrijkstraat
Tanghe Edmond, Kortrijkstraat
Vanantwerpen Henri, Achter de kerk
Vandommele-Deblaere Emiel, Roeselarestraat
Vanwallegem-Rebry Arthur, Gentstraat, naast "Het Damberd"
Van den Berghe-Muyle Eduard, Kortrijkstraat, later Brugstraat
Verhoeve Gebroeders, Gentstraat 26
Vandoorne Kinderen, hoek Nieuwstraat en Koornmarkt

c/ Bedrijven met 25 à 50 werknemers

Crochon-Plamont August, Brugstraat 31
Clement-Brabant Florent, Nieuwstraat
Clement-Callens Louis, Statiestraat, nu "Café Royal"
Clement-Deweer Gustaaf, Kortrijkstraat, uitgeweken naar Kortrijk
D'Hondt-Clerycq Leander, Krekelstraat
Clement Gebroeders (Alfons en Charles), Kerkstraat, later Vandenbogaerdelaan
Deltomme-Beernaert Edmond, hoek van Kruis- en Hondstraat, later te
Emelgem
Nonkel-Desmet Bernard, Marktstraat 40
Strinckx-Belaen Valeer, St. -Crispijnstraat
Tanghe-Vanhoutte Cyriel, St. -Pietersstraat, later Marktstraat en Papestraat

d/ Grotere bedrijven

Bral-Donego François, Wulvenstraat, later Nederweg
Decoene-Mortier Paul, Nederweg
Crochon-Desmet Leon, Brugstraat, later Marktstraat
Defauw Gebroeders (Theophiel en Leon), Gentstraat
Vandommele Gebroeders (Richard, Theophiel en Oscar), eerst Roeselarestraat,
later Hoek van Kruis- en Hondstraat en Albertlaan
Vandenberghe Gebroeders (Amand, Camiel en Bruno), eerst Brugstraat,
later Zuidkaai

Naar gegevens van + Alfons DE JAN
bewerkt door R. VERHOLLE

